

SEDMÁ GENERACE

IX.
ROČNÍK

7

ČERVENEC
2000

SPOLEČENSKO-EKOLOGICKÝ MĚSÍČNÍK



Ekologická krize: Zelená náboženství?

Edward Goldsmith • Dušan Lužný • Václav Koubek

Hnutí
DĚTI
Friends of the Earth
Les Amis de la Terre
Amigos de la Tierra

SEDMA GENERACE

společensko-ekologický měsíčník
číslo 7., IX. ročník, červenec 2000

Vydává:
Hnutí DUHA – Přátelé Země (FoE)
Česká republika

Adresa redakce:
Sedmá generace, Hnutí DUHA,
Bratislavská 31, 602 00 Brno
Tel.: 05-4521 4431, Fax: 05-4521 4429
E-mail: sgenerace@ecn.cz

Redakce:
David Vaněk (vedoucí redaktor)
Klára Brotánková
Míla Palánová
Petr Čermáček (Zahrada)

Redakční rada:
Jan Beránek
(Chytálky)

Kateřina Jelínková
(Rousínov)

Naďa Johanišová
(Ostrolovenský Újezd)

Erazim Kohák
(Praha)

Vojtěch Kotecký
(Praha)

Aleš Máchal
(Brno)

Jakub Patočka
(Veverská Bítýška)

Ondřej Dargocký Simon
(Středokluky)

Mojmír Vlašín
(Ořešín)

Juraj Zamkovský
(Ponická Huta)

Distribuce a inzerce:
Martin Klásek
Petr Klusáček

Fotografie na titulní straně:
Martin Sedláček

Sazba:
Leoš Knotek

Návrh titulní strany a rubrik:
Rostislav Čuřík

Distribuce na Slovensku:
ABIES – vydavateľstvo
lesoochranárskeho zoskupenia VLK
Tulčík 27, 082 13, SR
Tel.: 00421-91-7789488
E-mail: wolf@vadium.sk

Cena:
25 Kč / 35 Sk

Předplatné na rok 2000:
250 Kč / 350 Sk

Předplatné do zahraničí:
30 EURO (Evropa) / 50 USD (zámoří)

Uzávěrka tohoto čísla: 20. 7. 2000

Vychází s podporou Foundation for Deep
Ecology (San Francisco)

Podávání novinových zásilek povoleno Českou
poštou, s. p. OZJM Ředitelství v Brně,
č. j. P/2-96/98 ze dne 12. 1. 1998
ISSN 1212-0499

Tištěno na recyklovaném papíře.

Obsah Sedmé generace č. 7/2000

Paul Kingsnorth: Naše velká myšlenka 1

PROJEVY KRIZE

Petr Hrdina: Potřebujeme dálnici D3? 2

KÖRENY KRIZE

Ekologická krize: Zelená náboženství?

Edward Goldsmith: Náboženství stabilní společnosti 4

David Vaněk: O poctivosti ve věcech duchovních 8

Dušan Lužný: Zelené náboženství? 11

Strážci budoucnosti (Rozhovor s Joannou Macy) 14

KÖRENY BUDOUCNOSTI

Hana Beránková: O hrncích 16

Potulný sadař 17

Zahrada

Vojtěch Kučera: Do prázdna vyladěných píšťal 18

Petr Čermáček: Stírání zlatavých okrajů 19

HNUTI

Martin Ander: Kupředu jinudy! 20

DUHA UDÁLOSTI, AKCÍ A KONFRONTACÍ

A budu žít mezi bohy (Rozhovor s Václavem Koubkem) 22

Pavel Černý: Uzavřená společnost (a její přátelé) 24

Eubica Trubíniová: Atómový štát opäť v akcii 25

Vojtěch Kotecký: Biologie udeří nejprve v chemii 26

Obrázky 27

Sedmá generace do roku 1997 vycházela pod titulem Poslední generace. Nový název čerpá inspiraci z Velkého zákona Irokézů. V něm stojí pravidlo, podle něhož má lidské jednání zohledňovat potřeby potomků až do sedmé generace.

Naše velká myšlenka

Paul Kingsnorth

Něco visí ve vzduchu. Cítíme to v oblacích slzného plynu valících se ze Seattlu, stejně jako v dýmu ohňů, ve kterých indiští rolníci spalují úrodu z polí firmy Monsanto. Tušíme to v chiapaských džunglích i na ulicích Soulu či Londýna. Slyšíme v drnění internetových spojení, vidíme na stránkách „alternativního“ tisku. Tak voní, vypadají a znějí měnící se předpoklady, předpoklady, na kterých až dosud spočívalo naše vidění světa. Jedno paradigma střídá druhé. Cosi se děje, v prvních měsících nového století. Cosi velkého.

Svět se mění, možná nejrychleji od počátků průmyslové revoluce. Smetává staré jistoty a uvolňuje místo čemusi, co patrně nikdo z nás nedokáže dostat zcela pod kontrolu. S tím, jak pevná půda pod nohama mizí, hlasy nesouhlasu sílí a stále více lidí po celém světě si začíná uvědomovat, že se je někdo pokouší opít rohlíkem. Že konzumní monokultura, do níž jsme všichni vháněni, nemůže splnit očekávání, která jsme do ní vkládali. Spolu s indexy ekonomického růstu se zvyšují i ukazatele odlesnění, půdní eroze, klimatických změn, vyvlastnění, chudoby, nerovnosti, kulturního rozkladu, zločinosti, srdečních chorob, rakoviny – seznam by byl zoufale dlouhý. Ať už si vyberete jakékoli pojmenování – globální kapitalismus, nový světový řád, liberální ekonomika, konzumní demokracie, konec dějin – jeho nositel nás tak jako tak nechává na holičkách. A zahnat tento fakt z dosahu vědomí se nám daří stále obtížněji. Co teď? – zní základní otázka. Pro lidi bojující za změnu přitom právě ona představuje tu největší překážku. Dobrá, říkají totiž obhájci statu quo; zdá se vám, že svět nefunguje.

Ale jakou nabízíte alternativu?

Před sto lety se odpověď na podobnou otázku mohla zdát lehká. Jedinci, jimž se protivil dravý svět trhu, měli tehdy po ruce hotové řešení, předložené roku 1848 Marxem a Engelsem v *Komunistickém manifestu* a později rozpracované v *Kapitálu*. Komunismus, státní socialismus či některá z jeho obměn skýtaly model, který mohl kdokoli kdekoli použít jako předlohu pro budování lepšího světa.

Levicoví hlasatelé plánovaného hospodářství, kteří ovládali radikální politickou scénu dvacátého století, přišli se souborem hotových intelektuálních řešení, jež měla vyhovět nespokojencům. Nenávidíte syrový kapitalismus? V pořádku – centrálně plánovaná ekonomika s rozhodující rolí „dělníků“ nabízí jasnou alternativu. Zlobí vás chudoba? V marxistickém státě žádná nebude. Štve vás imperialismus? V socialismu bude se všemi lidmi, národy a třídami nakládáno stejným způsobem.

V poslední době se někteří komentátoři pokusili identifikovat slabinu současné radikální politiky. Nedostatek

podobně velké myšlenky, zní jejich závěr. Klidně si stěžujte, říkají. Klidně reptejte na globalizaci, fňukejte nad zničeným životním prostředím, naříkejte si na konzumní společnost. Na rozdíl od oněch radikálů z minulého století vám však chybí plně propracovaná alternativa. Nemáte velkou myšlenku.

S velkými myšlenkami však bývá jedna potíž: nefungují. Marxistická velká myšlenka se stala strnulým evangeliem ekonomických pravidel, univerzálním všelékem, který všechny komunistické státy používaly podobným způsobem. Nečinila žádné ústupky kulturním, krajovým, politickým ani povahovým odlišnostem. Reprezentovala centralistickou, nevypočitatelnou ideologii, válčující všechny rozdíly, a likvidovala jak jednotlivce, tak individualitu jako takovou. Ve jménu teoretického většího dobra planýrovala lidi a národy.

Takovou tendenci mají všechny velké myšlenky, levé nebo pravé, horní nebo dolní, reakční nebo pokrokové. Fašismus, komunismus, imperialismus, teokracie – ano, i globální volný trh. Mohou chvíli fungovat, ale zadělávají tak jenom na spoustu větších problémů dalším generacím. Navíc, pohlédneme-li na ně z hlediska morálky, zvedá se nám zpravidla žaludek.

Pokud si dnešní bojovníci za změnu mají vzít z dvacátého století alespoň jedno poučení, mělo by být následující: velké myšlenky jsou špatná věc. Nepotřebujeme již žádnou novou. Nepotřebujeme již další obří projekty, manifesty, evangelia. Nepotřebujeme již další ideologie, které by nám intelektuální bandité vnucovali kvůli našemu vlastnímu dobru. Měli jsme podobných nápadů plné století, a skončilo to katastrofou. Nyní máme šanci tomuto způsobu myšlení uniknout.

Máme šanci říci: Ano, myslíme, že jsme pojmenovali problémy. Nevyřeší je však náhrada jedné formy ekonomické diktatury formou jinou. Smysl má pouze přenášet moc shora dolů a dále ji rozšiřovat. Ukotvit místně jak ekonomiku, tak demokracii. Dát moc znovu tam, kam patří – do rukou obcí, míst, lidí, v nichž může odpovídat na všední problémy a zájmy, na potřeby míst a přírody, aniž by opouštěla každodenní život.

Velké myšlenky dvacátého století ztroskotaly. Nestojí teď před námi úkol v nějaké nové formě je vzkřísit, ale od základu je odmítnout. Nedostatek velké myšlenky není naší slabostí, ale silou. Nová velká myšlenka zní: velké myšlenky jsou mrtvy. A my bychom měli tančit na jejich hrobech.

z *The Ecologist* 2/2000 přeložil David Vaněk



Podle loni schválené koncepce rozvoje dopravních sítí by se v České republice měla do deseti let přibližně zdvojnásobit délka dálnic. Jednu z chystaných staveb je také dálnice D3, která by měla spojit Prahu, Tábor a České Budějovice a jako rychlostní silnice R3 pokračovat až na

hranice s Rakouskem. Svou délkou – 140 km bez, 180 km včetně rychlostní silnice – by se nezanedbatelnou měrou podílela na celkovém rozšíření dálniční sítě. Výjimečná by byla rovněž svou cenou – předpokládaných 46,5 miliardy korun představuje téměř pětinu veškerých nákladů na výstavbu nových dálnic. Zodpovědné instituce přitom již několik let nedovedou podat přesvědčivou odpověď na základní otázku: potřebujeme dálnici D3?

Trochu historie

V únoru 1997 vyjmula tehdejší vláda dálnici D3 z harmonogramu výstavby dálnic. Tím fakticky zastavila přípravy na její stavbu. Klausův kabinet své rozhodnutí opřel o několik důvodů, z nichž největší roli vedle příliš vysokých nákladů a obav z nesmyslnosti jejich vynaložení sehrál jasně deklarovaný postoj Rakouska nebudovat na svém území navazující dálnici a odpor veřejnosti a ekologických iniciativ.

Co se dělo dál? Po několika letech tahačnic o to, zda si ekologické dopady stavby vůbec vyžadují zhodnocení, se podařilo i v případě dálnice D3 prosadit proceduru posuzování vlivů na životní prostředí, takzvanou EIA (*Environmental Impact Assessment*). Vypracoval ji *Ústav aplikované ekologie* Lesnické fakulty ČZU v Kostelci nad Černými lesy s jednoznačnými závěry: ekologické hledisko „kategoricky vylučuje možnost vybudování komunikace D3 (R3) ve zcela nové trase (Praha – Mezno)“. Varianta, kterou předložilo Ministerstvo dopravy, je podle materiálu EIA v uvedeném úseku nepřijatelná kvůli četným kolizím s přírodními prvky, zejména však z důvodu „technicky nenapravitelné fragmentace dosud

Potřebujeme dálnici D3?

Petr Hrdina

Bude se v jižních Čechách opakovat situace, která vznik-

nedotčené a ekologicky hodnotné krajiny novou liniovou stavbou.“ Za ekologicky optimální označili odborníci z kosteleckého ústavu variantu vypracovanou Českým a Slovenským dopravním klubem – modernizaci stávající silnice I/3, která by spočívala v budování obchvatů sídel a rozšiřování nevyhovujících úseků. Za přijatelnou prohlásili rovněž variantu „evropskou“, která navrhovala vést dopravu z Prahy nejprve po dálnici D1 do Mirošovic a z Mirošovic rychlostní silnicí R3, která by se postavila přibližně v trase současné silnice I/3.

S variantou navrhuující modernizaci současné silniční sítě, která by se obešla bez dálnice D3, ve svém stanovisku z června loňského roku souhlasilo rovněž Ministerstvo životního prostředí. Nedlouho poté o koncepci dopravních sítí hlasovala vláda. Ta ovšem názor odborníků nerespektovala a odsouhlasila návrh ministerstva dopravy. Projekt dálnice D3, který byl součástí koncepce, přitom přijala nejtěsnějším možným poměrem hlasů. Na podzim 1999 se obnovily přípravné práce, vlastní výstavba dálnice, s kterou by se mělo začít na Táborsku, se očekává koncem příštího roku. K zprovoznění celé dálnice spojující Prahu a České Budějovice by pak nemělo dojít před rokem 2010.

Salámová taktika

Dálnice D3 má v porovnání s ostatními kritizovanými dálnicemi jednu nespornou výhodu – je v podstatě nerozestavěná. Žádná část dálnice mezi Prahou a Tábozem se dosud nezačala budovat, na severu táborského okresu byla „jen“ vydána územní rozhodnutí. Výhodu nerozestavěnosti zdůrazňuje též ministr Kužvart. Tvrdí, že v případě dálnice

D3 již nelze ustupovat „salámové“ taktice Ředitelství silnic a dálnic a dostat se tak do obdobné pasti, jako u dálnice D8 či u obchvatu Plzně.

K tomu, aby opět nezůstalo u pouhých proklamací, však chybí učinit jeden důležitý krok: posoudit dálnici D3 z hlediska vlivů na životní prostředí jako

celek. Stavba se dosud posuzovala buď z hlediska vlivů na životní prostředí, zato však pouze v jejích jednotlivých úsecích nebo v rámci koncepce rozvoje dopravních sítí. Závěry obou hodnocení se přitom zcela liší. Dokumentace EIA, zpracované pro jednotlivé úseky dálnice D3 před únorem 1997, na jedné straně zdůrazňují dosavadní nedotčenost území, jimiž by měla dálnice procházet, jejich ekologickou hodnotu stejně jako negativní vlivy, které by realizace projektu přinesla, ale celkový závěr posudku je „kupodivu“ vždy souhlasný: dálnici lze vybudovat, s její výstavbou se doporučuje souhlasit. Jak také jinak, když zpracovatele dokumentace vybírá a platí investor. Zato posouzení koncepce rozvoje dopravní sítě v loňském roce dospělo ke zcela opačnému závěru: dálnice D3 je v úsecích Praha – Mezno (obec na hranici okresů Benešov a Tábor) a České Budějovice – Dolní Dvořiště zcela nepřijatelná. V úseku Tábor – České Budějovice lze podle autorů dokumentace trasovat rychlostní silnici tak, jak je plánována dálnice, budou-li respektována omezení daná ochranou přírody.

Leží zde tedy proti sobě dva protichůdné názory vypracované ekologickými odborníky. Jak tento spor rozhodnout? Není zřejmě jiné cesty, než posoudit z hlediska vlivů na životní prostředí celé dopravní spojení Praha – Tábor. Posuzovat pouze několikakilometrové úseky dálnice bez předchozího posouzení celku totiž ztrácí opodstatnění: jako kdybychom se ptali, zda vést dálnici po jedné či druhé straně kopce, aniž bychom předtím odpověděli na otázku, zda vůbec dálnici touto krajinou vést. Ministerstvo životního prostředí zatím s tímto řešením váhá. Svůj opatrný postoj zdůvodňuje tím, že k části

dálničního úseku Praha – Tábor již vydalo souhlasné stanovisko za ministra Skalického v roce 1996. Jak si potom ale vysvětlit skutečnost, že ministerstvo, již pod Kužvartovým vedením, vydalo v závěru loňského roku souhlasné stanovisko s koncepčním posouzením dopravní sítě, které vedení dálnice D3 koridorem navrženým Ministerstvem dopravy kategoričticky vyloučilo?

Nerozestavěnost dálnice D3 si pochopitelně uvědomuje také Ředitelství silnic a dálnic, které nyní v rychlosti připravuje podklady pro územní řízení na úsek na jihu Benešovského okresu, k němuž již Ministerstvo životního prostředí vydalo souhlas. Pokud by se silničářům podařilo prosadit výstavbu tohoto úseku, dálnice by tím opustila koridor současné silnice I/3 a „vykročila“ do volné krajiny. Co by následovalo dále, můžeme si snadno domyslet – argumenty typu „už to vede až sem, musíte nám ustoupit“. Stačí se podívat na kauzu vynucované výjimky na průchod dálnice D8 Českým středohořem.

Nepotřebná stavba

Ekologické iniciativy kritizují dálnici D3 především z důvodu její nepotřebnosti. Silnice I/3 se v minulosti na mnoha místech dočkala modernizace, dálnice D1 se v úseku Praha – Mirošovice rozšířila na šest pruhů. Po dopravní stránce tak zůstává problematický hlavně úsek Tábor – Planá nad Lužnicí a českobudějovická aglomerace. Silniční doprava mezi Táborem a Planou nad Lužnicí je přitom výrazně místního charakteru. Objem dopravy, která by se po zprovoznění D3 převedla ze stávající silnice na dálnici, se odhaduje na necelých 50 %. Více než polovina dopravního zatížení zůstane na stávající silnici. Je pak výstavba dálnice ještě efektivní? Pomůže opravdu řešit dopravní situaci Táborska, nebo bude znamenat pouze částečné a dočasné zlepšení, jehož výsledky bude snižovat nárůst dopravy, který budování dálnic rukou v ruce provází? Obdobně v případě Českých Budějovic vyvstává otázka, zda pro město představuje skutečný problém tranzitní doprava, kterou lze odvést na dálniční obchvat, nebo doprava místní, jež si vyžaduje zcela jiné řešení.

Spojení Prahy s jižními Čechami dnes navíc neobstarává pouze silnice I/3. Pro dálkovou dopravu mezi Prahou a Českými Budějovicemi se začíná stále více využívat spojení přes Příbram a Písek – silnice R4 a I/20. Tato trasa již v úseku Praha – Příbram splňuje parametry rychlostní silnice a výhledově má být prodloužena až k Písku. Pokud by se zároveň postavila

dálnice D3, znamenalo by to, že by poměrně blízko sebe vedly tři silniční tahy – rychlostní silnice R4 Praha – Písek, dálnice D3 Praha – České Budějovice a na mnoha místech modernizovaná silnice I/3 spolu s šesti pruhovým úsekem dálnice D1 Praha – Mirošovice. Opravdu si takový luxus může dovolit nepřilíš rozlehlá Česká republika?

Kromě modernizace současné silniční sítě a rychlostní silnice R4 má dálnice D3 ještě jednu významnou alternativu. Tou je železniční trať Praha – Tábor – České Budějovice. Tábor i České Budějovice v ní mají poměrně kvalitní dopravní spojení jak mezi sebou, tak s Prahou. Navíc vláda svým loňským usnesením učinila modernizaci IV. železničního tahu, jehož je tato trať součástí, jednou z priorit své dopravní politiky. Podle plánů Českých drah by k ní mělo dojít v letech 2003 – 2008. Odhady říkají, že po modernizované trati by rychlík mohl vzdálenost Praha – České Budějovice zvládnout za 75 minut – s jedním zastavením v Táboře. Jízda po dálnici by při dodržování maximální povolené rychlosti neměla být rychlejší.

Dopady na krajinu

Za nejvýraznější ekologický problém dálnice D3 se obecně považuje přemostění Sázavy. Podle plánů má nad hlubokým údolím řeky čnít 120 metrů vysoký a více než jeden kilometr dlouhý most, který by představoval velmi hrubý zásah do krajinného rázu a vážně by narušil rekreační funkci území. Dálniční most má totiž překračovat nejen kaňon řeky, ale i množství chat postavených v okolí Sázavy. V blízkosti mostu pak projektant zamýšlí vybudovat velkou odpočívku, která by umožňovala vyrážet na výlety do okolí a kochat se pohledem na architektonický skvost klenoucí se nad Sázavou. („Kromě čerpacích stanic pohonných hmot a restauračních provozů by tato odpočívka měla sloužit k výhledu, příp. prohlídce unikátního mostního díla a jako výchozí bod pěší turistiky.“) Dálnice by tak neobtěžovala své okolí jen hustým provozem, ale také množstvím turistů, které by přivedla do dnes relativně málo přístupných míst.

Přemostěním Sázavy v jednom z nejhlubších údolí řeky se negativní ekologická bilance dálnice D3 zdaleka nevyčerpává. Jižně od Prahy má totiž protnout zachovalé lesní komplexy, které tvoří přírodní park Střed Čech. Projektanty od jejich činnosti navíc neodrazuje ani poddolované území Jílovska, o několika desítkách chat a domů, které výstavba dálnice určí k demolici, ani nemluvě.

Po překonání Sázavy u Kamenného Přívozu má dálnice procházet klidnou venkovskou krajinou Benešovska, územím, ve kterém je silniční doprava dosud minimální. Přejít kopcovitou krajinou České Sibiře řeší projektant soustavným střídáním zářezů do kopců a mosty mezi kopci. Zhruba od hranice okresu Tábor má pak dálnice vést v blízkosti současné silnice I/3 a jižně od Tábora procházet bezprostředním okolím národní kulturní památky Koží Hrádek. Dálnice zde má vést po louce, na níž se doposud konaly vzpomínkové slavnosti na Mistra Jana Husa.

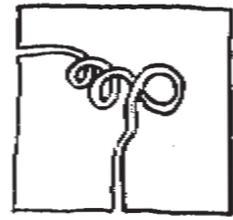
Mezi Českými Budějovicemi a hranicí s Rakouskem pak záměr na výstavbu rychlostní silnice R3 koliduje s četnými prvky územních systémů ekologické stability. Také proto byl úsek České Budějovice – Dolní Dvořiště označen za ekologicky nejcitlivější území v trase dálnice D3.

Nesmyslnost projektu navíc podtrhuje skutečnost, že rakouská strana loni v červenci přijala novelu zákona o spolkových silnicích a dálnicích, ve které ponechala navazující silnici v kategorii spolkových silnic. Na dálnici z české strany se tedy nemá v budoucnu napojovat ani dálnice, ani rychlostní silnice. Ostatně i Ředitelství silnic a dálnic se ve své argumentaci přestalo ohánět mezinárodním významem dálnice D3 a omezuje se na tvrzení, že hlavním důvodem pro její budování je dálniční propojení Českých Budějovic s Prahou, řešení dopravy na Táborsku a řešení víkendových dopravních špiček. Jak jsme viděli, první argument postrádá vzhledem k existenci několika alternativ racionální zdůvodnění. Druhý je vzhledem k vysokému poměru místní dopravy vůči tranzitní na Táborsku přinejmenším diskutabilní. Třetí zůstává zcela iracionální – budovat dálnici kvůli rekreačním výjezdům Pražanů je jednoduše absurdní.

Dostáváme se tak k otázce z nadpisu: Potřebujeme dálnici D3? Vše naznačuje tomu, že nikoliv. Problematická místa na současné silniční síti je možné odstranit vybudováním několika obchvatů obcí, rozšířením některých úseků současné silnice, případně vybudováním její přeložky. Nákladní dopravu bude účelnější převést na modernizovanou železnici. V každém případě je zapotřebí začít podporovat hromadnou dopravu, která by mohla řešit dopravní problémy jak Táborska, tak Českých Budějovic.

*Petr Hrdina (1975),
koordinátor kampaně proti dálnici D3
Děti Země Praha*

KOŘENY KRIZE



V duchovně vlažném věku, jako je ten dnešní, by mnozí jistě souhlasili se slovy Salomona Reinacha, že náboženství nepředstavuje nic jiného než „soubor skrupulí, které brání plnému využití našich schopností“. Možná by se postavili i za Marxe, který, jak známo, charakterizoval náboženství jako „opium lidstva“. Oba kritikové je považují za svého druhu úchytku, již lze připisovat zaostalým, barbarickým a nevzdělaným lidem, pro kterou však nezbyvá ve vyspělé, civilizované a osvícené společnosti místo.

Pokusím se ukázat, že opak je pravdou. Za výchozí bod svých úvah přitom zvolím následující definici: pojmem „náboženství“ budu rozumět *mechanismus řízení stabilní společnosti*.

Co je řízení?

Řídíme-li motorové vozidlo nebo raketu, držíme je ve správném směru. Podobně řídit vzorec chování přirozeného systému – ať už jde o buňku, biologický organismus, ekosystém či společnost – znamená zachovávat jeho správný směr. To ovšem předpokládá, že systém cosi jako *správný směr má*, že je orientován k určitému cíli. Pokud by tomu tak nebylo, musela by mu vládnout čistá náhoda, což ale zjevně není náš případ.

Co je cílem přirozeného systému? Odpověď zní: udržení stability. Systém lze pokládat za stabilní, jestliže si dokáže uchovat svou strukturu pod náporom změn. To s sebou mimo jiné nese nutnost uplatňovat taková opatření, která rozsah možných změn snižují na minimum. Systém může fungovat pouze v prostředí, které přibližně odpovídá tomu, na něž se adaptoval v průběhu evoluce. Vymknou-li se změny kontrole, systém přestává fungovat.

Toto pojetí zjevně odporuje oblíbenému dogmatu o nekonečné přizpůsobivosti

Náboženství stabilní společnosti

Edward Goldsmith

Rozvoj vědy a techniky vyústil v bezprecedentní drancování přírody, které ve svém konečném důsledku ohrožuje podmínky pro další existenci člověka na Zemi. Je tato skutečnost dostatečným důvodem pro rehabilitaci společenského fenoménu, který se během posledních staletí zdál být spíše na ústupu – náboženství? Podle Edwarda Goldsmitha, klasika společenského-ekologického myšlení, mnohé záleží na tom, jaké náboženství máme na mysli.

člověka. Moderní společnost se jím pokouší ospravedlnit systematickou snahu měnit prostředí způsobem, který je neustále vzdaluje jeho původní, evolucioní dané podobě. Spoléhá se přitom na řídicí moc institucí, jako je vláda, založenou na vědeckých a technologických informacích. Jak věda, tak technologie však představují poměrně nové principy, které v celkovém souhrnu lidských zkušeností s řízením společnosti hrály pouze zanedbatelnou roli. Obě dvě navíc selhaly. Samou svou podstatou musí vést společnost na cestu, která míří směrem naprosto opačným, než vyžaduje úsilí zajistit společenskou stabilitu a tím i přežití.

Skutečně, dosavadní lidská zkušenost s dobou, která jako první využila institucionalizovanou vládu a objektivní vědění, je naplněna válkami, masakry, intrikami, hladomory – tedy právě těmi „zádrhely“, jež by sociální a ekologické řízení mělo eliminovat.

Vztah náboženství a společnosti

Již při letmém pohledu si ale všimneme, že požadavky na správné řízení společnosti nesplňuje ani náboženství. Na formování našeho chování se podílí jen v nepatrné míře. Máme sklon na oko souhlasit s etickým kodexem, který náboženství předkládá, ve skutečnosti se

však řídíme normami odvozenými z kultury průmyslové společnosti.

Ačkoli se dnes náboženské záležitosti v převážné míře oddělily od společenských, platí taková situace pouze pro velice krátké časové období naší historie. Chceme-li pochopit fenomén náboženství, musíme jej zkoumat ve světle celkové zkušenosti lidského rodu a neomezovat se pouze na onen malý, nereprezentativní výsek. Jinými slovy: musíme zohlednit zkušenost tradičních společností.

Jen málokdo si uvědomuje, že náboženství člověka žijícího v normálních podmínkách podivuhodně uspokojuje nároky vědy o řízení, tj. kybernetiky. *Chápeme-li náboženství jako základní řídicí mechanismus, můžeme chování tradičních společností popsat pomocí kybernetického modelu, jehož úkolem je zajistit řízení všech ostatních přirozených systémů.*

Za svědectví úzkého vztahu mezi náboženstvím a společností může sloužit skutečnost, na kterou narážíme ve chvíli, kdy si libovolná společenská skupina osvojuje určitou víru. Při výběru se zpravidla neřídí náboženskými, ale sociálními motivy. Chce například obnovit svou identitu tváří v tvář cizím vlivům nebo jiným, dominantním socio-ekonomickým skupinám, chce se odlišit a vymezit vůči nim. V minulosti tak povstalci z řad Hutuů ve Rwandě přijali za svůj katolicismus, neboť jeho učení jim umožnilo udržet skupinu jednotnou v odporu vůči vládě Tutsiů. V Barmě zase menšinové kmeny Karen a Šan konvertovaly k protestantismu a stvrdily tak svou národní existenci v protikladu k buddhistické většině.

V tradičních společnostech přitom náboženství proniká život v takové míře, že téměř k nerozenání splývá s příslušným kulturním vzorcem společnosti. O některých asijských a afrických společnostech to platí dodnes. Člověk zde

může sloužit bohům i lidem zároveň, protože obojí se v konečném důsledku nijak neliší. Podobně jako přirozené a nadpřirozené nebo posvátné a profánní, dělí obojí rozdíl stupně, nikoli kvality. Za takových okolností asi málokoho překvapí, že jazyky tradičních společností neznačí zvláštní výraz pro náboženství.

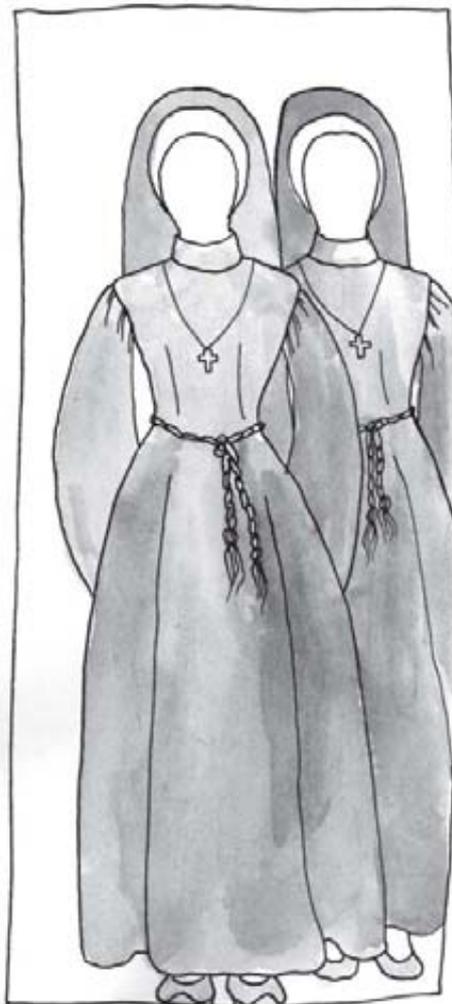
Náboženství jako nástroj klasifikace

Žijeme v masové společnosti. Vazby, které držely pohromadě společnosti tradiční, se rozklížily. Masová společnost je nestrukturovaný, nerozlišený shluk lidí. Tradiční společnost proti tomu tvoří vysoce diferencovaný systém: její členové vůči sobě navzájem stojí v jasně definovaných asymetrických vztazích. Rozrůznění přináší uznávané společenské role, které se stávají základním předpokladem spolupráce. Kde chybí rozrůznění, společnost se vyznačuje soutěživostí a agresivitou.

Každý člen tradiční společnosti disponuje propracovaným systémem příbuzenské terminologie, jejímž prostřednictvím klasifikuje příslušníky svého sociálního prostředí. V některých jazycích existuje až na 150 takových termínů. Klasifikovat však lze i členy jiných skupin nežli své vlastní. Příkladem může být indický kastovní systém, jak jej popisuje Furnivall. Nábožensko-kulturní komplex určité kasty vybavuje jejího příslušníka kompletním modelem prostředí a jemu odpovídajícím vzorcem chování, který určuje každý detail vztahů daného jedince se členy jeho i jiných kast. Kastovní systém tak slouží jako náboženský základ nerovnosti: člověk se netouží sebezdonalovat jiným způsobem než přísným dodržováním chování vhodného pro jeho kastu. Indie tak podle Furnivalla mohla „udržet stabilní pluralitní společnost navzdory záplavě nepříznivých okolností.“

Tento příklad nám dává klíč k pojmenování jedné ze základních funkcí nábožensko-kulturního komplexu. *Náboženství zajišťuje stabilitu tradiční společnosti tím, že posvěcuje pravidla, která utvářejí společenský vzorec chování.* Pravidly přitom rozumíme ty odpovědi na výzvy prostředí, které osvědčily svou schopnost dlouhodobě přizpůsobit život jedince jeho společenskému, přírodnímu i náboženskému okolí, jejichž porušení mívá dalekosáhlé až katastrofální následky.

Příznačné je, že tradiční člověk nečiní rozdíl mezi společností a panteonem, světem bohů. Obojí je organizováno naprosto totožným způsobem. Bohové, které uctívá, totiž často nejsou nikdo jiný než jeho předci. Fenomén, který obvykle nazýváme kultem předků či *manismem*, se patrně vyskytuje ve všech tradičních společnostech. (Termín kult či úcta ovšem není přesný, vztah k předkům bývá mnohem méně formální, než tento pojem sugeruje.) Tvoří významnou část celkového vztahu člověka k nadpřirozeno.



kresba: Martina Malášková

V představách tradičních lidí přitom zesnulé předkové neputují někam mimo tento svět, naopak, jak píše Tylor, v podobě božstev pokračují v ochraně své vlastní rodiny, od níž na oplátku dostávají vše potřebné.

Strach ze smrti

Ve společnosti uctívající své mrtvé tak člověk vnímá sebe sama jako pouhý článěk v nekonečném řetězci bytí. Když

zemře, bude žít dál jako duch – což znamená toliko postup do vyššího a váženějšího stavu, v němž i nadále zůstane členem své rodiny a společenství. Netrpí tak patologickým strachem ze smrti a sotva by chápal logiku, s níž se uchylujeme k transplantaci srdce či vystavujeme umírající strašlivým mukám v nemocničních továrnách jen proto, abychom prodloužili jejich životy o několik týdnů agonie.

Tradičnímu člověku je přitom zcela cizí pojem ráje. Být poslán na takové místo by se v jeho očích rovnalo odloučení od rodiny a společenství – představa, která by jej spíše než útěchou naplnila nehlubším zoufalstvím. Právě z tohoto důvodu najdeme tak málo zmínek o příštím životě ve Starém zákoně – koncepcie posmrtného života se objevuje teprve s příchodem pozdního judaismu, po triumfu Jahveho kněží nad stoupenci starého kmenového náboženství, založeného na kultu předků a příbuzných věrách a praktikách.

Sociální struktura panteonu

Provázanost společnosti s jejím panteonem dobře ilustruje praxe mnoha různých tradičních společností. Etnograf Driver kupříkladu na adresu severoamerických indiánů poznamenává: „Vysledoval jsem silnou tendenci uspořádávat bohy hierarchicky tam, kde se podobně členila společnost lidí, a naopak ignorovat takové řazení tam, kde mezilidským vztahům dominovalo rovnostářství. Obyvatelé středoamerické oblasti pečlivě uspořádávali své bohy do vzájemných vztahů, zatímco subarctické národy či indiáni Velkých plání věřili v existenci velkého množství duchů přibližně stejného významu. V jiných oblastech se vyskytovaly kombinované formy.“

Zajímavé je rovněž stopovat změny v organizaci bohů, ke kterým došlo v důsledku významných změn společenských. Vzhledem k jeho současnému vlivu za pozornost jistě stojí vznik kultu jediného boha, monoteismu. Podle Roberta Smithe musíme jeho počátky hledat v časech rozpadu kmenové společnosti, k němuž na počátku historického období došlo v Asii i v Řecku a Římě. Proces změny se však v jednotlivých oblastech velmi lišil. Jestliže na Západě se dostala k moci aristokracie, zůstala na Východě veškerá moc soustředěna v rukou jednoho vládce. Řecký a římský panteon se rozvinul do charakteristické

podoby božské aristokracie, se slabou upomínkou na staré království v postavě Dia, zatímco národní božstva východních despocií získala vpravdě monarchickou převahu. Přísně vzato je idea jednoho boha staršího data. V kmenové společnosti však hrála jen velmi malou roli. S postavou univerzálního božstva se nepojil žádný kult, zájem se k němu obracel pouze zřídka. Nikdy tak navíc nečinil jednotlivce, ale pouze celý kmen.

Klasifikace přírodního prostředí

Náboženství neposkytuje prostředky pouze ke klasifikaci společnosti a panteonu, ale také k popisu přírodního prostředí. K přírodě se tradiční člověk nechová jednoduše jako ke zdroji uspokojení svých krátkodobých potřeb, vztahuje se k ní naopak podle stejného vzorce, jaký určuje jeho postoj k bližním a bohům. K jednotlivým klanům se v kmenové společnosti přiřazují určité rostlinné a živočišné druhy, obdařené *manou*, životní silou, která je činí posvátnými. Jiná zvířata jsou posvátná pro kmen jako celek. Každá skupina přitom zodpovídá za rituální péči o tyto druhy a věří, že tak zároveň pečuje o sebe sama. *Teprve v okamžiku, kdy přírodní prostředí ztrácí svou posvátnost, započíná se jeho systematická destrukce, zdůvodňovaná přesvědčením moderního člověka o své vlastní posvátnosti.*

Dynamický princip

Vidíme, že nábožensko-kulturní komplex vytváří úplný model vztahu člověka k rodině, společnosti i přírodě. Tradičním společností umožňuje zprostředkovat jednotný, integrovaný vzorec odpovědí. Moderní průmyslový stát naopak musí spoléhat na informace ze strany vědy, roztržštěné do jednotlivých specializací, z nichž každá má svou vlastní metodologii. Vzorec chování, který společnost získává, tak není ničím víc než slátaninou navzájem nesouvisících prostředků.

Poskytnout společnosti model pro její vztah k prostředí však nestačí. Aby tento vztah mohla udržovat, musí disponovat určitým dynamickým principem – cílovou strukturou a souborem pravidel pro dosažení cílů, které tato klade.

Na úrovni rodiny se nesetkáváme s většími problémy. Jak poznamenal Malinowski, člověk je tvor rodinný. Dokud není rodina vystavena intenzivnímu působení rušivých vlivů (jako v průmyslových

společnostech), budou její jednotliví členové plnit své funkce bez vzpěchování. Muži se dostávají největší satisfakce tím, že se chová ke své ženě jako manžel a k dětem jako otec, žena zase nachází uspokojení v plnění funkce manželky a matky, později babičky. *Chováním, které jim zajišťuje maximum osobní spokojenosti, tak muž a žena zároveň přispívají ke stabilitě rodinné jednotky.*

Společnost je však mnohem ošidnějším systémem než rodina. K udržení její stability je třeba využít jiné motivace: touhy po prestiži a vážnosti.

Prestiž

K dogmatům naší průmyslové společnosti patří přesvědčení, že člověk svůj prvořadý cíl spatřuje v maximalizaci materiálních statků. Při podrobnějším studiu chování tradičních společností bychom však záhy zjistili, že člověk je spíše než ekonomickým tvorem kulturním. Karl Polanyi píše: „Prvořadý objev historického bádání poslední doby představuje poznatek, že ekonomika bývá zpravidla vnořena do společenských vztahů. Člověk nejedná proto, aby hájil svůj individuální zájem na vlastnění hmotných statků. Jedná proto, aby hájil své společenské postavení, své společenské nároky, své sociální jmění. Hmotných statků si cení pouze potud, pokud slouží tomuto cíli.“ Slovy Tardovými, „Primitivní člověk není ani skrblický, ani mudrc, ani šelma, ale... páv.“

Jakým způsobem společnost touhy svých členů po prestiži využívá? Tradiční společnost se snaží, aby v ní prestiže bylo možno dosáhnout plněním právě těch funkcí, které jí umožňují přežít. Ve společnostech živících se lovem ryb získá nejvíce vážnosti ten, kdo chytí nejvíce ryb. V lovecko-sběračských společnostech se bude prestiž pojit s úspěchem při lovu atd.

Abyste však člověk stal úspěšným rybářem, lovcem či bojovníkem, nestačí mu osvojit si nezbytné dovednosti. Musí také nashromáždit životní sílu, *manu* – jak ji nazývají Polynésané. Ať už se u různých etnik jmenuje jakkoli, k jejím charakteristickým vlastnostem patří, že ji lze získat či ztratit v souladu s pečlivě formulovaným systémem pravidel. Kmenový zvyk Komančů říká: „...určité věci se mohou udělat, určitá slova vyslovit, určité myšlenky myslet... a porušit tato tabu znamená vyvolat skryté síly, které následně zničí životní sílu provinilcovu.“

Přenosu síly z osoby či předmětu na jinou osobu či předmět vládou složitá pravidla. Žádný Komanč například nemůže získat sílu nebes, sílu země mohou čerpat pouze ti, kteří se záračně uzdravili z těžkých zranění. Jiná omezení jsou svázána se silou orla, sovy, bobrů, bizonů a dalších zvířat.

Jak lze očekávat, množství síly soustředěné na různých úrovních společenské organizace zrcadlí sociální strukturu. V rovnostářských společnostech jsou všichni jednotlivci a rodiny obdařeni srovnatelným množstvím životní síly společnosti. Naopak ve vysoce centralizovaných společnostech, jako byl starověký Egypt, Dahomey či Benin v západní Africe, se životní síla koncentrovala v osobě božského krále, jehož božskost spočívala právě v jejím vlastnictví.

S rostoucí dezintegrací společnosti prodlévá dynamický princip životní síly závažné proměny. Nevytrácí se však zcela ani z naší abnormální průmyslové společnosti. Ačkoli nevěříme v Boha či bohy, věříme, že věda, technologie a průmysl pro nás vytvoří materiální ráj na Zemi. Nepochybně tak přisuzujeme svého druhu nadpřirozenou moc vědeckému poznání, které se stává klíčem k úspěchu, propustkou k statusu a bohatství. Podobnou moc připisujeme penězům. Ani jedno z těchto pojetí životní síly nám však neposkytuje cílovou strukturu, která by umožnila dosáhnout stabilního vztahu s prostředím.

Univerzalismus

Naopak, čím více se společnost rozkládá, tím méně uspokojivé prostředí vytváří. Jedním z projevů tohoto procesu je ztráta zájmu občanů o věci obecné. V jejím důsledku zbývá jen málo znaků, které by umožňovaly odlišit jednotlivce od zbytku lidstva. Příznačným se v této souvislosti zdá být gesto Platónovo: odchází z Athén a uchyluje se se svými žáky k rovu reka Akadéma na attický venkov. Posléze se jeho Akademie stále více odřezává od reálného života a věnuje se studiu čisté matematiky a jiným intelektuálním dobrodružstvím. Podobně Epikúros založil svou školu v zahradě za hranicemi Athén.

Velkorysý pokus odolat tomuto trendu podnikli stoikové. Městský stát se již rozpadl, a stoikové se pokusili osvojit si širší pojetí občanství. Dospěli k závěru, že opravdovou společenskou skutečností je celý obydlený svět, oikúmené, a začali hlásat, že člověk má vůči této iluzorní entitě

určité povinnosti. Před odchodem z města dávali přednost postávání v malované Stoe, veřejné kolonádě v centru Athén, v níž Zenón se svými žáky oslovoval všechny, kdož chtěli naslouchat. Poselstvím stoiků bylo světoobčanství a univerzální lidské bratrství, táž iluze, která nám je vštěpována i dnes. Netřeba říkat, že neúspěšně.

Hammond píše: „Stoicismus nabídl řešení, praktické i vznešené zároveň, problému vztahu individua ke státu v nových monarchiích... Nebylo to však řešení uspokojivé, trpělo přílišnou jednostranností. Uložilo jednotlivci povinnost vůči jeho bližním, nenabídlo mu ale žádné odpovídající privilegium, podobné statusu občana v městském státě.“

Tytěž síly, které přivedly člověka k pojmu vesmírného bratrství všech lidí, nasměrovaly jeho myšlení k univerzálnímu bohu.

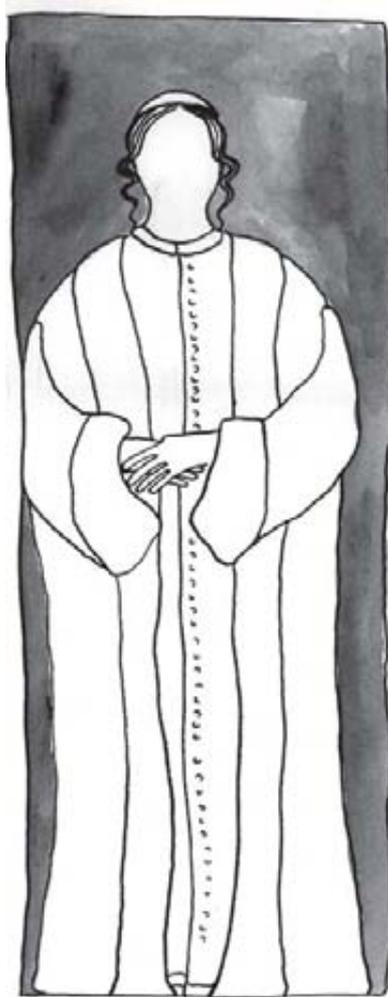
Vytráčí-li se ze společnosti struktura, mizí tím i podklad pro strukturování pantheonu. Zbývá pouze nejvyšší bůh, dlící na vrcholu nefunkční hierarchie. V době, kdy jedinou funkční společenskou jednotkou zůstává nukleární rodina, dostává bůh ženu a děti, které nejvyšší bůh tradičních společností nikdy neměl. Uctívání mateřského božstva se přitom liší od uctívání otcovského typu boha. Jak ukazuje Erich Fromm, dítě se může chovat tím nejdívovějším způsobem, aniž by se muselo obávat vážnějšího vlivu na matčinu lásku. Otcovskou lásku si proti tomu musí zasloužit: získá si ji chováním, které odpovídá otcově etickému kodexu. Ten se ve stabilních společnostech bude shodovat se vzorcem chování celé společnosti.

Puritánské společnosti, ve kterých se ctnost spojuje s přísným dodržováním etických norem, dávají přednost úctě k bohu otci. Společnosti, které uctívaly postavu matky, měly naopak sklony k požitkářství a nevázanosti. Ne náhodou počátky křesťanského kultu Panny Marie sahají do 7. století, doby všeobecného rozvratu a chaosu. Ne náhodou právě tento kult odstraňují ze své praxe četná středověká obrodná hnutí, na jejichž konci se zvedá mohutná reformační vlna.

Náboženství v době společenského rozkladu

S rostoucí dezintegrací společnosti se mění prostředí, v němž žijeme. Člověka již neobklopuje kruh bližních, z nichž každý vůči němu stojí v odlišném vztahu, takže od nich může očekávat různé služby, maje vůči nim sám různé zvykově dané závazky.

Místo toho vězí v anonymní mase nerozlišeného lidstva, vůči níž pociťuje rostoucí odcizení. Současně se proměňují jeho bohy, nabývají tytéž lidské rysy, a *on na ně přenáší povinnosti, které jej před tím vázaly k jeho bližním*. Kdykoli se tento proces objevuje, zákonitě vzrůstá počet specialistů využívajících zvyšujícího se zájmu o bohy. Náboženství se institucionalizuje. Kněžská vrstva roste co do počtu i vlivu. A prostředky



kresba: Martina Malášková

pro službu bohům se odlučují od prostředků pro službu člověku.

S tím se pojí odpovídající změny jak etických hodnot, tak kritérií pro získání prestiže. Aby si člověk vysloužil obdiv, musí dosahovat cílů značně odlišných od těch, které by mu prestiž přinesly v tradiční společnosti. Historik Lecky píše: „První, co by raného Římana napadlo při zaslechnutí slov „velmi dobrý člověk“, by byl obdivuhodný a vynikající patriotismus a vášnivý zájem jeho nositele o věc vlastní země, přímo úměrný jeho mravní vznešenosti. Asketické křesťanství s rozhodným gestem svedlo mravní entuziasmus

do jiného kanálu, v důsledku čehož nutně upadly občanské ctnosti.“

„Jinosvětský“ charakter náboženství ještě více zdůraznilo různé středověké hereze, jako bogomilové a kataři, kteří po vzoru antického gnosticizmu pokládali svět za místo zlé natolik, že je mohl stvořit jedině ďábel. Jediné chování, které se za takových podmínek mohlo setkat s Božím souhlasem, bylo rozžehnat se úplně se zájmy tohoto světa a upřít pozornost výhradně ke světu příštímu.

Stěží si lze představit psychologicky vhodnější terén pro nástup moderní technologické společnosti. Protestanští puritáni reagovali na „jinosvětskost“ křesťanství a pokusili se znov uzavést povinnosti vůči lidem, ne jako náhražku za povinnosti vůči Bohu, ale jako jediný správný prostředek, jak mu sloužit. K dosažení ráje již nestačilo plnit prázdné rituály. Lidé se museli podřídit přísnému souboru omezení, který zapovídal prostopášnosti a položil důraz na tvrdou práci. Práce tak nabyla status ctnosti a materiální blahobyt se stal synonymem spravedlnosti.

Dobře známá Weberova teze říká, že pouze v prostředí lidí, kteří považovali technologii nejenom za nástroj zajištění vlastního pohodlí, ale také za prostředek usmíření s Bohem, mohla vzniknout průmyslová revoluce. S jejím rozmachem postupně začala záliba v hmotných produktech zastíňovat jejich etické ospravedlnění a materiální ráj vytvořený vědou, technologií a průmyslem vytlačil svůj konvenční křesťanský protějšek.

Snad právě tímto způsobem lze vysledovat zrod cílové struktury technologického člověka: dosažení materialistického ráje, v němž budou dřina, chudoba, společenská nerovnost, nevědomost, nezaměstnanost, hlad, nemoci a dokonce i smrt (tedy vše, co se považuje za bolesti, které člověka dosud sužovaly) odstraněny jednou provždy.

Je zbytečné dodávat, že takový ráj se nikdy nepodaří vytvořit. Pokoušet se o to naopak znamená jen systematicky zvyšovat dopady lidské činnosti na biologické, ekologické a sociální systémy a tím i celkovou nestabilitu. Neotřese-li nic abnormálním nábožensko-kulturním komplexem, který tomuto procesu poskytuje racionální zdůvodnění, bude nás na konci čekat destrukce životního prostředí a vyhynutí lidského druhu.

z anglického originálu The Stable Society (Wadebridge Press, Wadebridge 1978) vybral, upravil a přeložil David Vaněk

„Je na sto slušných a chvá-
lyhodných způsobů, jak se
ztratit ze své cesty, a jsou to
způsoby nanejvýš „morál-
ní“!“

Friedrich Nietzsche,
Radostná věda

O poctivosti ve věcech duchovních

David Vaněk

Polemická poznámka ke stylu environmentálního myšlení

Ekologické hnutí se připravuje na převzetí své dějinné odpovědnosti. O ekoloziích se stále častěji hovoří jako o svěbytném společenském proudu, který představuje novou volbu ve světě, unaveném jalovými spory pravice s levicí. Očekávání se neomezují pouze na oblast politiky. Mnozí z nás si od environmentalismu slibují i zásadní počiny ve sféře, která přesahuje rámec pragmatických úvah o přežití lidského rodu a zdravém životním prostředí. K ekologickému hnutí se nezdědky obrací zraky těch, kdo doufají v revoluci myšlenkovou a duchovní.

Zjednodušeně řečeno, můžeme za výzvami předních autorit společensko-ekologického myšlení ke spiritualizaci sekulárního světa vystopovat pohnutky trojího druhu. Za prvé, hlasatelé skromnějšího životního stylu, vědomi si nepopulárnosti svých apelů, snaží se pro ně zajistit pevný motivační rámec. Náboženství zdůvodňuje příklon k omezení spotřeby, poskytuje oporu v dodržování přijatých pravidel. Ať už tak činí příslibem budoucích odměn či trestů, nebo propůjčením společenské vážnosti či mravní důstojnosti, umožňuje člověku chápat skromnost jinak než jako pouhé okolnosti vynucené příkoří.

Druhý motiv zvýšeného zájmu ekologů o náboženství je méně pragmatický. V době, kterou mnozí environmentalisté vnímají jako epochu nesnesitelného hodnotového chaosu a otřesu tradičních jistot, slibuje náboženství vnést do života ztracený řád a znovu v něm udělit jednotlivci pevné místo. Víra se tak stává odpovědí na intenzivní potřebu smyslu a bezpečí.

Pozornost věnovaná náboženství však nemusí pramenit ani z instrumentální logiky propagátorů dobrovolné skromnosti, ani z psychologických potřeb nespokojeného individua. Jejím zřídlem může být ryze intelektuálně motivovaná snaha dopátrat se pravdy o sobě a světě, vyrovnat se s myšlenkovým dědictvím minulosti i s idejemi, které bezprostředně spoluurčují podobu současnosti. Jinými slovy, přicházejí-li environmentalisté s požadavkem spiritualizace, činí tak

často s nárokem být vnímání především jako myslitelé, osoby kompetentní vyjadřovat se ve věcech filozofie. Tím na sebe ovšem berou riziko, že jejich počínání bude posuzováno podle velmi přísných kritérií. Vstupují do silového pole, plného nejrůznějších, za dva a půl tisíciletí filozofování nashromážděných idejí, pojmů, metafor a příběhů. Záleží přitom na dobrém vnímání tohoto prostředí, zda se environmentálním myslitelům podaří najít v něm nějakou novou cestu, nebo zda, po vzoru dlouhého zástupu diletantů, pouze znovu projdou některou ze slepých uliček.

Poctivost

Co znamená filozofovat? Spokojme se s jednoduchou definicí: myslet bez ohledu na vlastní prospěch. Ke každému dobrému myšlení patří poctivost. Pokud by existovala příručka o tom, jak filozofovat či minimálně vyvolávat dojem, že filozofujeme, určitě by svým čtenářům doporučila snažit se působit nesmlouvavě. Filozof se nesmí zaleknout ani těch nejnepříjemnějších konsekvencí vlastního myšlení, naopak, veškerou svou intelektuální snahu musí upít k neustálému promýšlení všech pravdivě znějících tezí a konfrontovat je s tvrzeními opačnými. Ne snad z nějaké alergie na pravdu, ale z podezřívavosti, která je výrazem bohaté zkušenosti s ošidností myšlení. Kdo chce být filozofem, musí se snažit nebrat nic zadarmo a za všechno platit. Hloubka jeho myšlení se totiž pozná podle množství a vážnosti šrámů, které jím hýčkané věty utrpí při střetu s větami jiných. Myšlení prozrazují pouze jizvy, které mění naši tvář k nepoznání.

V dějinách filozofie se patos intelektuální poctivosti dočkal několikerého ztvárnění. V mnoha směrech určujícím se stalo gesto Platónovo: filozof je člověk, který nalézá odvahu opustit jeskyni, v níž probíhá sňohra všedního dne, a pohlíží do palčivého světla pravdy. Oslepující

záře slunečních paprsků stejně jako prázdnota bezedných propastí, do nichž sestupuje odhodlané myšlení, se do budoucna staly tradiční součástí metaforické výbavy filozofie. Dva tisíce let po Platónovi o tom zanechává klasik německé filozofie Friedrich Schelling následující svědectví: „*Co Dante nachází napsáno na bráně k infernu, to je také v jistém smyslu napsáno před vchodem k filozofii: ‚Zanechte vší naděje, kteří vstupujete.‘ Kdo chce pravdivě filozofovat, musí se zbavit všech nadějí, všech požadavků, veškeré touhy, nesmí nic chtít, nic vědět, cítit se holý a chudý, všeho se vzdát, aby vše získal. Těžký je tento krok, těžký, opustit tak-řka poslední břeh.*“

Filozofická strategie environmentalismu

Filozofická teze potřebuje ke svému vzniku oheň, který Schelling, píšící jazykem první poloviny minulého století, neváhá po Dantově vzoru srovnat s ohněm pekelným. Ohněm, který spaluje vše nepoctivé a očisťuje od pohodlí sebelásky. Představme si, že jsme dočetli manuál pro adepty filozofie a chceme nyní nabyté znalosti použít v praxi. Jak se bude našemu oku jevit religiózně laděný environmentalismus? Do jakého pekla nás zavede intelektuální dobrodružství, na jehož konci stojí teze o nutnosti vzkříšení náboženství v důsledku ekologické krize?

Sledujme chvíli konkrétní strategie společensko-ekologického myšlení. Vyjděme z obligátního poznatku, že náboženský či o náboženství pozitivně smýšlející environmentalismus se profiluje především jako revize novověkých dějin západní kultury. Právě ony jsou terénem myšlení ekologů, prostředím, v němž musejí utvářet a obhajovat své názory. Jak si jej přesněji představují?

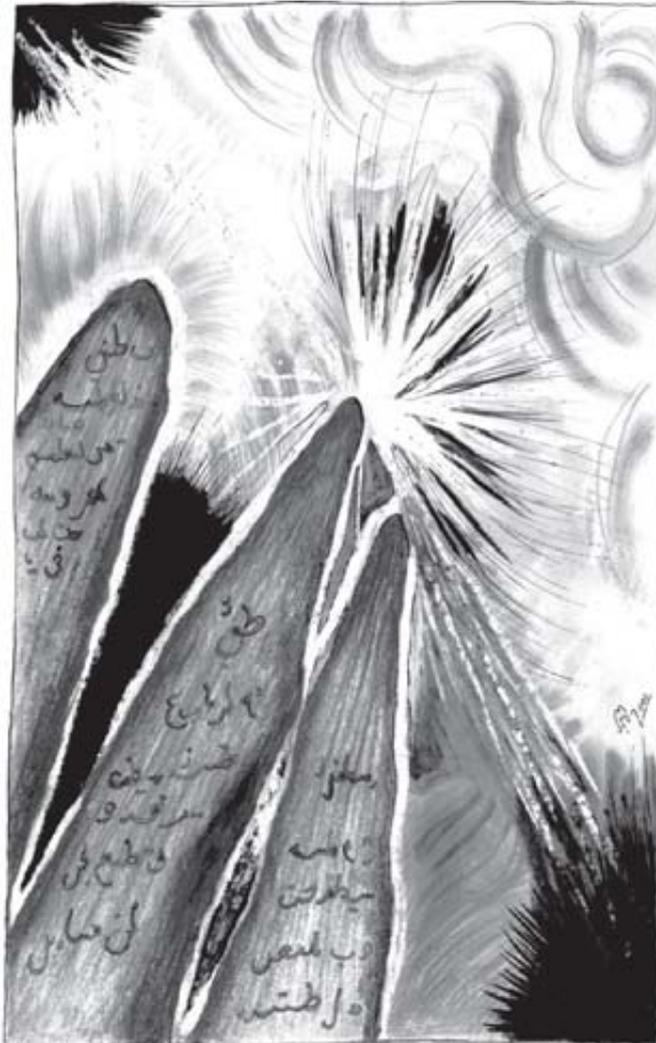
Novověk – to je pro environmentalismus především průmyslová revoluce spolu s osvícenskou vizí pokroku a člověka jako pána tvorstva. Období nezměrného vzrůstu lidské moci nad přírodou, které ústí v její bezohlednou devastaci. Spolu s přírodou čelí náporu nekontrolované moci techniky také prostředí společenské a duchovní. Tradiční vazby se rozpadají, člověk se proměňuje v nezávislého solitéra, soustředěného zcela na svůj úzce osobní, materiální prospěch. Ve jménu

vznešeně působícího ideálu svobody se zbavuje jakýchkoli zábrán a dává průchod svým ryze egoistickým choutkám.

Rozklad společenských struktur, ztráta řádu a disciplíny slouží environmentalismu za důkaz neudržitelnosti moderního souboru idejí a hodnot. To je velmi důležitý bod environmentalistického pojetí novověku. Spolu s konzumní orientací na individuální požitky se totiž dočkávají odsouzení i etické a myšlenkové systémy moderní doby. Postup „ekofilosofie“ v tomto směru dobře ilustruje Henryk Skolimowski: „*Morální nihilismus, stejně jako etický relativismus (environmentalisty tradičně uvádění reprezentanti novověké etiky a ideologie – D.V.) nejsou prosty hodnot; mlčky podporují a uchovávají dekadenci a illusionismus, a nezřídka ospravedňují vykořisťování. Uspokojení ega je jediná vnitřní hodnota, kterou morální relativismus uznává.*“ Podobně argumentuje další z významných představitelů společensko-ekologického myšlení Edward Goldsmith. Hovořil-li o ideových plodech novověku, má na mysli zpravidla racionální vědu, která, daleka toho být v duchu svých proklamací objektivní a nestranná, podle něj pouze stvrzuje přesvědčení člověka o vlastní nadřazenosti a panství nad přírodou. Ideje vzniklé v průběhu novověku tedy vesměs ospravedlňují neudržitelnou praxi, založenou na opojení člověka svou vlastní výlučností.

Z hlediska filozofické strategie environmentalismu se jedná o klíčovou úvahu. Na novodobých idejích a hodnotách totiž ulpívá cosi nedůstojného. Místo toho, aby byly produktem svobodného zamýšlení, proměňují se pod rukama myslitelů, jako je Skolimowski či Goldsmith, v pouhé produkty nezříděné pýchy moderního člověka. Tento tah předznamenává vše ostatní. V protikladu vůči bezuzdnosti idejí sekulárního světa se ustavuje myšlenka nového řádu a spirituality, spočívající ve vystřízlivění z *hybris*, prométheovské vzpoury proti přirozenému řádu, a uznání vlastní omezenosti.

Role jsou tedy rozděleny: potřebuje-li každá filozofie punc poctivosti a náročnosti, zajišťuje si jej environmentalismus hlásáním skromnosti a pokory tváří v tvář nedotknutelnému majestátu univerza. Svou legitimitu si tak může osvědčovat v ohni boje s egoismem materialistických vášní či s prázdnotou anonymního, pře-technizovaného prostředí.



kresba: Martina Maláškova

Návrat ztraceného syna

V čem je tedy problém? Nepředstavila se nám tu filozofie v jedné ze svých nových a svébytných poloh? Nevyjadřuje snad environmentalismus, samozřejmě přes všechnen rozdíl v konkrétní náplni, tutéž základní zkušenost jako Schelling – zkušenost uskrovnění lidského ducha, který se cítí „holý a chudý“, oproštěn od „všech požadavků“ a „veškeré touhy“?

Vezměme srovnání vážně a podívejme se ještě jednou na způsob, jakým si environmentalismus zajišťuje základní

filozofickou dynamiku. Pohybu od pohodlné bezmyšlenkovitosti k vědomí přísně reflektujícímu, který filozofové přirovnávají k nezajištěnému skoku do propasti, odpovídá v environmentalistické ideotéce přesun od bezuzdného požitkářství a kultu individuálního já k dobrovolné skromnosti a úctě k přírodě, bohu či jinak pojmenovanému celku, jehož se propříště člověk stává (někdy stále ještě do určité míry privilegovanou) poslušnou součástí. Zůstaneme-li u vypjaté infernální metaforiky, musíme si pekelný živel, kterým environmentalista na cestě k překonání sebe sama prochází, představit jako přírodu: přírodu-matku, kterou si nezdárné děti navykly zapírat a která svou přítomností obviňuje člověka, sajícího ve skutečnosti neustále z jejího prsu, z bezdůvodné pýchy a neschopnosti přiznat si nepřijemnou pravdu o vlastní závislosti.

Již na první pohled cosi neseďdí. Matka jako peklo? Může si myšlení dovolit podobnou rovnici? Ne snad, že by filozofie ústila povinně do zoufalství, vítězství, která dobývá, však pramálo připomínají idylické shledání matky s nezvedeným synem, pokorně doznávajícím omyly svého mládí. Vyrazí-li filozofický učeň z vyhnanství každodennosti hledat domov, nikdy se nevrací na místo neproblematického štěstí, z něhož jej za jakýchsi záhadných okolností v šerém dávnověku jeho dětství kdosi vytrhl. Návrat ztraceného syna – neboť oč jiného jde, než o toto novozákonní podobenství – se jen velmi vzdáleně podobá sestupu do pekel – jehož předobrazem vždy býval spíše osud Orfeův. Navracející se syn se sice nevyhne

hořkému poznání, to se však za chvíli rozplyne jak mračna po bouřce a zůstává jen velké štěstí opětovného shledání.

Laciné vítězství

Spočinout v náruči matky země, uznat její rodičovskou autoritu i z ní plynoucí povinnosti – tyto kroky se nevyhnou podezření z nepoctivosti. Přinášejí až příliš mnoho štěstí za příliš nízkou cenu, než aby se mohly stát originální, typicky environmentalistickou realizací základního filozofického pohybu, motivovaného

výhradně touhou po upřímnosti a odporem vůči sebeklamům. Tvrdit, že tak přírody, kterým se matka dožaduje posvátné úcty, je jedinou erozivní silou, která vniká do našeho domácího útulku, otevře-li jej proudu podezřívavosti, by snad bylo přinejmenším nepřesvědčivé. Kdo by se pokusil srovnávat až příliš příjemný návrat do lůna matky přírody s náporom ničivých sil vnějšku, jak jej popisuje Michel Foucault? Kdo by úctu před řádem ekosystému zmiňoval v přítomnosti Jana Patočky, který věděl, že v propasti nelze kráčet, ale jedině letět?

Zdá se, že v překotné snaze vysloužit si vážnost velikánů filozofie environmentalistické poněkud přecenili své možnosti. K vylepšení dojmu jim nakonec nestačí ani tah, vyčtený z imaginární učebnice filozofické strategie: předchůdné odzbrojení protivníků. Patří k oblíbeným postupům společensko-ekologického myšlení zjednodušovat si práci tím, že jednotlivé myšlenkové a hodnotové systémy novověku vykládá jako pouhou ideologizaci konzumní praxe, tedy, jak bylo řečeno, cosi v posledku iracionálního, co se zakládá toliko na bezuzdných pudech požitkářského ega. Je však takový výklad moderní doby přiměřený? Lze ji redukovat na nezřízené výboje do sebe zahleděného já, které si nezaslouží nic jiného než zkrocení? Co když řád, který environmentalismus tak úzkostlivě prosazuje, neohrožují pouze sebecké výstřelky, vůči nimž se lze poměrně snadno profilovat jako duchovní atlet a pro pravdu trpící myslitel, ale také konzistentní a svěprávné ideje a hodnoty? Filozofie posledních staletí vydává kupříkladu soustavné svědectví o relativismu, který neplyne z úzce osobních tužeb, ale z důslednosti a podezřívavosti; o pustině, která navzdory přáním z města prchajících jedinců nezůstává uzavřena na sídlištích, ale šíří se celou krajinou, nevyhýbajíc se ani té nejpánsnější divočině.

Environmentalismus nechce o této pustině nic vědět. V horečnatém zápalu

pro svoji věc ji ztotožňuje s pocity velkoměstského člověka, vytrženého ze svého přirozeného prostředí, a šmahem ji považuje za cosi negativního. Nechtě tak na sebe prozrazuje, jak málo tuší o opravdovém myšlení. *Ve skutečnosti totiž nechce myslet, ale léčit.* Navzdory chlubitvým sloganům – časopis *The Ecologist* chce „Promyšlet základní předpoklady“ – environmentalismus přibíhá k realitě



kresba: Martina Malášková

s rachotícím batohem plným požadavků, a domáhá se jejich splnění. Podobá se tak dítěti, které stále ještě křičí, nevěda, že svět se mu otevře teprve tehdy, přestane-li jej dusit svojí touhou. Mnozíci se výzvy k obrodě náboženství se často tváří, jako by byly důsledkem odvážných výprav za hranice vlastního já. O slovo se v nich však zpravidla nehlasí žádný vnějšek, ale rozbolavělá duše moderního člověka, která spolu s hořkou, protože z nepoctivosti usvědčující medicínou, ráda přijímá i kapku sladkého

sirupu navíc: příjemný status nepříjemné pravdy.

Navzdory mnoha vyhlášením současného environmentalismu člověka neproměňuje. Pouze konzervuje jeho potřeby, místo aby jej přivedl k zamýšlení nad nimi a jejich kultivaci. Touha po bohu, přírodě, matce, smyslu, odpovědnosti – to vše jsou témata až příliš dobře známá z psychologie na to, aby mohla zajistit těm, kdo se jich chápou, pověst filozofů. Neustále obnovované snahy odít je do hávu filozofických konceptů jen potvrzují diagnózu Deleuzovu: „*Všechno se opravuje a všechno se vrací, státy, vlasti, rodiny...*“

Buď – anebo

Nechce-li přijít o své dobré jméno, otevírá se před ekologickým hnutím dvojitá cesta. Buď se zřekne svých filozofických ambicí a přestane vydávat obyčejnou potřebu opory a zakotvení (samu o sobě nanejvýš legitimní) za výsledek radikálních myslitelských počínů. Zbaví se tím nadbytečného intelektuálního balastu a bude se moci plně věnovat prosazování praktických zájmů, jejichž legitimitu nebude zbytečně problematizovat. Může přitom jít o zájmy veskrze spirituální, které však v encyklopediích sociologie budou jednoznačně spadat do kolonek náboženství a psychologie.

Nebo – a to je druhá možnost, nepoměrně obtížnější a také méně pravděpodobná – environmentalismus vezme své filozofické pokusy vážně a bude je nadále precizovat, tentokrát však bez povýšeného nezájmu o novodobou euroamerickou filozofii. Jmé-

na jako Nietzsche, Marx, Freud, Heidegger, Derrida, Foucault či Deleuze se stanou běžnou součástí jeho slovníku, nenezpochybnitelnou autoritou, ale trvalou stopou myšlení, které ve snaze otevřít se moci světa nezapře rozpaky konce nad takovým gestem, jako je otázka. Není totiž i otázka něco, co realitě předkládáme, na co se naše nespojené, roztoužené já dožaduje odpovědi, místo aby zmlklo a nechalo mluvit věci samé?



Když na počátku 80. let studovala Charlene Spretnak společně s Fritjofem Caprou německou stranu Zelených a dotazovala se poslanců na možnou spirituální dimenzi jejich politiky, narazila na neochotu o této záležitosti širěji diskutovat. Důvodem

byla na jedné straně německá zkušenost s nacistickým zneužitím náboženských symbolů, především prvků předkřesťanských nordických mytologií s bohatou přírodní symbolikou, na straně druhé marxistické přesvědčení některých Zelených, podle nichž náboženství plní ve společnosti především negativní funkce. Nutno poznamenat, že možné chápání environmentalismu jako specifické formy náboženství, popřípadě možná existence spirituální roviny environmentálního hnutí, se i dnes setkává s nepochopením. Na jedné straně se řada environmentalistů jistě ohradí proti popisu jejich činnosti jako činnosti náboženské, na straně druhé kritici environmentálních hnutí chápou náboženskou rovinu těchto aktivit jako něco negativního (viz např. článek Ivana Breziny *Zelené náboženství* v časopise *Dingir*). V roce 1994 jsem v *Sociologickém časopise* napsal, že ekologické ohrožení posiluje religiózní tendence v současném environmentalismu, přičemž nejde o návrat k dominantní náboženské tradici západního křesťanství, ale o formulaci zárodků nového náboženského systému. Rád bych teď toto svoje tvrzení vysvětlil a rozvinul.

Historické kořeny naší ekologické krize

Pod tímto názvem zveřejnil Lynn White v roce 1967 v prestižním časopise *Science* svoji dnes již klasickou úvahu o náboženských kořenech lidské nadvlády nad přírodou. Náboženství Západu – judaismus a křesťanství – ji podle Whitea ospravedlnily trojím způsobem. Za prvé, lineárním pojetím času, tedy představou nevratného vývoje, který ústí v nejlepší bytost celého stvoření, jíž je člověk. Za druhé, svým silným antropocentrismem, který podřizuje veškeré stvoření lidské vůli a svět dává člověku k volnému užívání. Za třetí, zavedením lidského monopolu na duchovno, tedy likvidací animistických pohanských představ, podle nichž jsou celý svět i všechny bytosti (viditelné i neviditelné) obdařeny

Zelené náboženství?

Dušan Lužný

Pohled religionisty na spirituální rovinu environmentalismu.

duchovní silou. Svět a všechny cyklické děje v něm probíhající (střídání dne a noci, ročních období, zelenání stromů a jejich opadání atd.) se působením těchto tří faktorů proměnili v pouhé vnější, bezduché kulisy lidského pokroku.

Whiteův esej považuji za symbolické vyjádření jistého společenského zlomu. Časově i stylově totiž odpovídá vzniku kontrakultury – širokého sociálního proudu kritického přehodnocování dominantní podoby západní kultury, který spočívá v odmítnutí přizpůsobit život svůj i celé společnosti diktátu moderní ekonomiky a vzrůstající racionalizace všech stránek společenského života. Kontrakulturní hnutí se bouří proti bezduchému podřízení stroji moderního hospodářství, proti narůstající byrokratizaci a disciplinaci života, které tvoří „normativní systém“ moderní společnosti. Vychází z přesvědčení, že veškerá byrokratická moc (v podobě státu, armády, průmyslových koncernů, školního systému výchovy, církve apod.) je vykořisťující, odcizující a odlidšťující, samo proto preferuje spíše život mimo struktury „legálního panství“ (Max Weber). Kontrakultura kritizuje konvenční sociální hranice, které stojí v základu stávajícího sociálního řádu, ať už jde o sociální role založené na rasových, třídních, pohlavních či jiných odlišnostech. Kritizuje také orientaci jedinců na systematické budování kariéry, profesní úspěch a etiku práce. Dominantní společnost v jejích očích znečišťuje přetvářka, korupce, politické machinace i nezdravé životní prostředí. Proti nim kontrakultura klade své pojetí čistoty, založené na nemanipulativních osobních vztazích, autenticitě a otevřenosti, odmítání výrobků z umělé hmoty a chemicky ošetřovaných potravin, před nimiž dává přednost přírodním materiálům a „čistým“ potravinám. Vzrůstající urbanizaci a městskému způsobu života se snaží čelit životem na vesnici a ochranou krajiny. Převládající neosobnost a utilitárnost v mezilidských vztazích se kontrakultura pokouší nahradit větší otevřeností, svobodnějšími způsoby

komunikace a sebevyjádření, důrazem na tělesný a vizuální kontakt, vzájemnou péči a expresivitou. Do popředí se dostává umělecká kreativita, mysticismus a individuální extatické zážitky.

Kvas kontrakultury 60. let byl prostředím, v němž se vy-

tvářela podoba řady dnešních sociálních hnutí, ať už šlo o hnutí za lidská práva, mírová hnutí, feminismus, environmentální či náboženská hnutí. Právě v tomto bodě se ozřejmuje spojitost mezi moderním environmentalismem a některými náboženskými skupinami. Spojitost, která je dána společným odmítnutím moderní industriální společnosti a jejích byrokratických struktur (politických stran, ekonomických koncernů a tradičních náboženských církví).

Spojenci

Díky těmto okolnostem se environmentální a náboženská hnutí (resp. netradiční či opoziční náboženství) stala přirozenými spojenci (ale současně též konkurenty) a vzájemně se ovlivňovala. Environmentalisté všech proudů začali čerpat z nejrůznějších náboženských tradic. Zvláště zřetelně se tato skutečnost vyjevuje v případě *hlubinné ekologie*, k jejímž zdrojům bývají řazeny alternativní tradice západního myšlení (včetně náboženského), východní náboženství a kultura tzv. přírodních národů. Z křesťanství se mezi environmentalisty dostává uznání především svatému Františkovi z Assisi, známému úctou ke všemu stvořenému, včetně zvířat a rostlin. Prvky environmentálního přístupu lze najít též u některých křesťanských mystiků a mystiček.

Na hinduismu si environmentalisté cení především představu jednotného řádu univerza (*rta, dharma*), z níž vyplývá náboženská úcta hinduistů k celému světu, projevuující se uctíváním řek, stromů, skal či jiných „přírodních“ úkazů, včetně celé Indie. Velký vliv na moderní environmentalismus měla indická představa neublížování (*ahimsá*) a její praktická konkretizace v gándhíovském boji za nezávislost Indie. K velkým obdivovatelům Gándhího patří i otec *hlubinné ekologie* Arne Naess, v jehož pojetí „sebe-realizace“ lze vysledovat stopy indické filozofické školy *advaita védánta*, která všechny živé bytosti pokládá za stejně hodnotné díky totožnosti vnitřní duchovní

podstaty (*átman*) s duchovní podstatou univerza (*brahman*).

Na formování názorů některých významných představitelů environmentalismu (například Joanny Macy či Garyho Snydera) měla velký vliv buddhistická koncepce závislého vznikání (*pratítjasamutpáda*) a ideál bódhisattvovství. *Pratítjasamutpáda* vyjadřuje poznání vzájemné spjatosti všech jevů v univerzu: neexistuje nic, co by nebylo podmíněno nějakým jiným jevem či činem. Vzhledem k tomu, že existence všech živých bytostí zůstává svojí povahou nutně nedokonalá, a tedy strastiplná, je potřeba pomáhat toto utrpení (vlastní i utrpení jiných) odstranit. Bódhisattva je bytost, která se zavázala, že bude usilovat o vlastní zdokonalování, aby mohla trvale pomáhat ostatním trpícím bytostem. Této vizi odpovídá formulace nejzákladnějších norem systému „Ekosofie T“, jak ji formuloval jeden z otců hlubinné ekologie Arne Naess: a) Seberealizaci!, b) Seberealizaci pro všechny živé bytosti!

Inspiraci čerpají environmentalisté rovněž z čínského myšlení. Jejich pozornost poutá především pojem *tao*, cesty nebo též řádu světa. *Tao* je způsob, jakým se věci přirozeným způsobem dějí. Poznání tohoto dynamického řádu-cesty můžeme dosáhnout třeba pozorováním lidmi neporušených přírodních jevů. Podaří-li se nám to, můžeme podle čínských myslitelů jednat tak, abychom nenarušovali přirozený řád. Takto orientované činnosti se v čínštině říká *wu-wei*, tedy ne-konání, přesněji konání nekonáním, které vůbec nevyklučuje značnou aktivitu – ta ovšem nesměřuje k prosazování sebe sama, ale k dodržení harmonického řádu.

Nostalgie a řád

Zde se dostáváme k dalšímu, velmi důležitému průsečíku (který však sám o sobě nemusí znamenat totožnost) environmentalismu a náboženství. Obojí totiž představuje nostalgickou ideologii řádu. Oba přístupy vycházejí z přesvěd-

čení, že svět jako celek je nějakým způsobem uspořádán a že toto uspořádání je ve své ideální podobě správné. Řád světa, ať již byl stvořen nějakou antropomorfní božskou bytostí nebo jej řídí neosobní princip, by se měl promítat do všech stránek světského života, tedy do sociálního, politického, ekonomického a mravního řádu. Božský či přírodní řád by měl být pravzorem řádu lidského. Environmentalismus i náboženství se pak shodují



kresba: Martina Malášková

v tom, že dnešní svět tento božský či přírodní řád, který je sám o sobě dokonalý, neodráží. Rozpor mezi ideálem a skutečností se stává pramenem nostalgie, kterou se vyznačuje nejen náboženství a environmentalismus.

V základech nostalgického myšlení stojí chápání dějin jako procesu úpadku a postupného zániku Zlatého věku, ať již jím je počáteční ideální podoba stvoření či původní harmonický vztah člověka k přírodě. V praxi se tato perspektiva projevuje proklamací návratu či obnovy

původních podmínek a vztahů. Nostalgické vnímání charakterizuje pocit ztráty celku, tedy tvrzení, že dnešní doba je silně fragmentalizovaná, příliš individualizovaná a roztržštěná. Obnova pak znamená obnovu původní harmonické jednoty – jednoty s Bohem, s přírodou, se všemi živými bytostmi včetně jednoty mezi lidmi navzájem. Současně se prohlubuje přesvědčení o ztrátě skutečné individuality a individuální autonomie v důsledku uvěznění individuálního já do pasti sekulárního světa či byrokratického systému.

Tradicionalismus a antimodernismus

Se vzpomínáním na ztracený ráj řádu a jednoty koresponduje v různé míře rozvinutý náboženský a environmentální antimodernismus. Proti sekulárnímu modernímu ekonomickému a politickému systému soutěživosti propagují oba společenské proudy tradiční, kmenové vztahy vzájemné spolupráce a pomoci. V základech moderní společnosti nacházejí environmentalisté mechanistický světový názor, který svět i jedince chápe jako bezduchý stroj, život ve společnosti pojímá jako nemilosrdný boj a soutěž o získání co největších prostředků k materiálnímu přežití a věří v nekonečný ekonomický a technický rozvoj. Moderní společnost nedoceňuje nemateriální hodnoty, vymykající se kvantifikaci.

Podobně jako náboženství kladou i některá environmentální hnutí důraz na dodržování tradic. Tradicionalismus se

v jejich očích stává vhodnou alternativou vůči modernistickému vykořevení a vypjatému individualismu. Tradice tak mimo jiné slouží k podřízení individuální vůle zájmům celku, k legitimizaci autority a k disciplinaci sobeckých jedinců. V návratu k lokálním zemědělským komunitám, konceptu dobrovolné skromnosti či obnově zaniklých řemesel se projevuje snaha rekonstruovat některé principy tradiční společnosti, které v moderní společnosti potlačila masová výroba a spotřeba. Environmentalismus

si touto cestou volí za svého přirozeného spojence ty segmenty jednotlivých náboženství, které nebyly zasaženy „morem modernizace“.

Kritika patriarchální kultury

S reflektovaným či nereflektovaným obdivem environmentalistů k tradičním, premoderním a často též předkřesťanským kulturám souvisí i feministická spiritualita a ekofeminismus. Dominantní sociokulturní systém hierarchických institucí, dravé soutěživosti a ztráty soucitu se v této perspektivě jeví jako systém patriarchálního zotročení všeho ženského, systém, jehož odstranění by umožnilo obnovu přirozených harmonických vztahů. Násilí, války a vzájemnou nenávisť, ovládající život posledních několik tisíc let, vnímá ekofeminismus jako produkt jednostranného prosazování mužské kultury. Lásku, harmonii a vzájemný soucit, tedy principy harmonického řádu, naopak označuje za specificky ženské vlastnosti. V duchu nostalgického myšlení se feminní obdoba Zlatého věku umísťuje do vzdálené minulosti. Neolitický mírumilovný svět, založený na uctívání ženských božstev a vyznačující se úctou k přírodě, vystřídala kultura mužských válečníků a mužských bohů.

Feministická ekospiritualita odmítá ta náboženství, která se soustřeďují na uctívání mužských bohů (či Boha) a udržují tak ženy ve stavu psychické závislosti na mužích a mužské autoritě, která se pak promítá do jejich podřízenosti vůči politickým a společenským institucím. Jedno z možných řešení vidí ekofeminismus v obnově ryze feminní religiozity a návratu k pohanskému uctívání ženských bohů, neboť ty vyjadřují přírodní síly a jsou schopny ochránit Matku Zemi před jejími nepřáтели.

Potřeba rituálu

Žádná z těchto skutečností sama o sobě ani všechny dohromady nás ještě neopravňují k jednoduchému ztotožňo-

vání environmentalismu a náboženství. V rámci různorodého environmentálního hnutí však existují určité proudy, které již známky náboženství nesou. Důkazem mohou být především rituály, při nichž se uctívají či vzývají různé ne-lidské bytosti, a vyjadřuje se tak mimo jiné podřízené postavení člověka.

Jako příklad takto pojatého rituálu může sloužit „Shromáždění všech bytostí“. Jeho autoři – Joanna Macy a John

její utrpení, vyvolané působením člověka na přírodu, a přinést člověku „poučení“. Účastníci rituálu se střídají v rolích (mlčícího a výtky poslouchajícího) člověka a ne-lidské bytosti. Obřad vrcholí očištěním a „překonáním našeho oddělení od přírody“. V jeho průběhu se střídají vlastnoručně vyrobené masky, zpěv, bubnování, tanec, mlčenlivé pohroužení i oheň, v němž se na konci všechny masky spálí, aby účastníci „uvolnili formy života, které nechali promlouvat svým prostřednictvím“.

Ve „Shromáždění všech bytostí“ lze cítit silný vliv šamanismu, jehož osu tvoří změna identity vybrané osoby – šamana – za účelem odstranění nějakého negativního jevu. V pozadí rituálu se skrývá snaha rozvzpomenout si na to, čím lidé „ve skutečnosti jsou“, což jinými slovy vyjadřuje přesvědčení, že lidé žijí v iluzi (oddělení od přírody), která je příčinnou jejich negativního jednání (ničení přírody) a kterou lze určitými technikami (kladoucími důraz spíše na emocionální poznání) odstranit a vyřešit tak základní problémy tohoto světa.

Zelené náboženství?

Lze tedy považovat dnešní environmentalismus za náboženství? Některé části environmentálního hnutí mají zjev ně k náboženství blíže a jejich aktivisté vědomě čerpají z různých náboženských tradic (především buddhismu a šamanismu). Jiní environmentalisté se naopak snaží zřetelně od nábožen-

ství distancovat (například ekoanarchismus). Celkově lze snad říci, že náboženství a environmentalismus v mnohém pojí příbuzenské pouto. Oba směry se tak mohou vzájemně velmi obohacovat. Odpověď na otázku, zda se bude environmentalismus k náboženství dále přibližovat, nebo se od něho naopak bude vzdalovat, však prozatím zůstává otevřená.

*Dušan Lužný (1964),
religionista a sociolog*



kresba: Martina Malášková

Seed – jím podle vlastních slov zamýšlejí posílit individuální i skupinové vědomí ekologické krize a hledat sílu tuto krizi vyřešit. Cílem se přitom stává „znovuobjevování ekologického Já“, rozvzpomínání si na „naši biologickou historii“ a „posílení soucítění se všemi spřízněnými bytostmi“. V průběhu rituálu proměňuje jedinec svou totožnost a prožívá sebe sama jako část ohrožené přírody. Jedinci ve stavu blízkém meditaci pociťují potřebu vzít na sebe identitu nějaké ne-lidské bytosti, prožít

AA: Jak ovlivnila nedávná válka v Perském zálivu tvůj náhled na vlastní práci?

JM: Jako mnoho jiných lidí jsem nejdříve měla pocit marnosti. Cítila jsem se ochromená, celé dny – jako králík či srna ztuhlá ve světle blížícího se auta. Válka jasněji zdramatizovala důležitost práce, kterou děláme kvůli životu. Víc než kdy jindy jsme voláni k strážcovství pravdy v každém smyslu toho slova. Když vidíme, jak se s věcmi manipuluje, jak se zkrusují – jak nás vlastně zaplavují lži – stává se vědomí, pozorná mysl a starostlivé srdce snad tím nejčennějším darem. Co může být důležitějšího než *strážit* tyto věci pro blaho budoucích bytostí – nest je kupředu?

AA: Jaké jsou kořeny *Projektu jaderného strážcovství*?

JM: V roce 1983 jsem navštívila mírové tábory, které spontánně vyrostly kolem jaderných základen. Po měsíci jsem cítila, že se pohybuji po svaté půdě. Měla jsem pocit *déja vu*. Pomyslela jsem si: „Aha, možná mi to připomíná kláštery, které držely pochodeň učenosti ve středověku.“ Na ta místa rovněž lidé putovali.

Ale pak jsem si uvědomila: „Ne, toto se týká blaha budoucích bytostí – neboť radioaktivitu je nutné držet mimo biosféru. A udržet ji tam může pouze pozornost *lidské mysli*, která bdí a hlídá. Lidé ji budou strážít a místa tohoto strážení budou místy připomínání a bedlivosti, místa, na něž se bude putovat.“

Hodně jsem studovala fakta o jaderném odpadu. Na mysl jsem vždy měla onu strašnou přítomnost toho, co nazývám „jedovatým ohněm“. Pohled na něj nejvíce otupuje mysl a láme srdce, protože jsme radioaktivní odpady vytvořili v tak *strašlivém* množství a vůbec přitom nevíme, co s nimi – snad jen to, že se máme snažit, aby nám zmizely z očí i z mysli.

AA: Což je směšné – toto nebezpečí přežije zajištění jakéhokoli z těchto pohřebišť a přetrvá nejméně 10 000 generací.

JM: A my jsme zvyklí uvažovat v obdobích, jako je čtvrtina fiskálního roku.

Strážci budoucnosti

Rozhovor s Joannou Macy

Náboženské přesvědčení s ekologickým aktivismem spojuje hlubinná ekoložka, učitelka a praktikující buddhistka Joanna Macy, autorka *Projektu jaderného strážcovství pro zodpovědnou práci s radioaktivními odpady*. Rozhovor s ní v roce 1991 vedl Alan Atkisson.

Žádný kontejner nevydrží tak dlouho jako radioaktivita v něm ukrytá. Technologii, která umožňuje monitorované dostupné uskladňování, již *máme*. Jediným důvodem, proč se tím vláda a průmysl nezabývají, je, že nejsme zvyklí uvažovat v dlouhých časových úsecích – a protože se to pokoušíme vecpat na bilanční arch. Jakmile pochopíme, že strážcovství jde právě o ochranu našeho potomstva, vznikne tu dobrá vůle. Důležité je naučit se *prodloužit úsek času*, ve kterém se pohybuje naše mysl.

AA: Co děláte právě teď?

JM: Naše místní skupina včera navštívila jaderný reaktor v Rancho Seco, poblíž Sacramenta v Kalifornii. Je to první reaktor v zemi, uzavřený na základě veřejného hlasování. Je velmi krásný, opravdu, a já jsem se na něj dívala způsobem, jakým na něj mohou pohlížet budoucí bytosti – za sto či dvě stě let, které při procházce poli spatří ty krásné, čisté, zvlněné křivky chladicí věže. Úžasné místo pro poutníky! (smích)

Dnes, po dvouapůlleté existenci v podobě lokální studijní a akční skupiny, vytváříme organizaci. Pořádáme prezentace, na nichž lidi vybízíme k tomu, aby se na tuto dobu a na rozhodnutí, která nyní činíme ohledně jedovatého ohně, podívali ze vzdáleného bodu v budoucnosti. Užíváme své představitivosti k tomu, abychom se vydali do budoucnosti a představili si scénář, který se tam odehrává na strážném místě. Strážné místo je všude, kde se nachází jaderný odpad nebo radioaktivně kontaminované stavby. Představujeme si, že se z nich stanou místa rozjímání a poutí.

Začínáme se zviditelňovat a pořádáme strážcovské výcviky. Ty mají tři složky – vzájemně propojená vlákna. První je technické: lidé se učí fyzice

záření a kontroly, která je nutná pro skladování jaderného odpadu. Tím se tyto poznatky demystifikují, aby vědění, které může získat běžný občan, stačilo k politickému rozhodování. Jde o občanskou odpovědnost.

Druhé vlákno je politické – dozvědět se o institucích, odděleních, korporacích, úřadech, slyšeních, zákonech atd.,

kde se činí rozhodnutí a naučit se do tohoto procesu zasahovat.

Třetí vlákno je možná nejdůležitější, protože se nejvíce zanedbává – jde o vlákno spirituální či mravní. Potřebujeme hodnoty, které život udržují. A musíme se naučit pěstovat si sílu, abychom je dokázali podržet. K tomu nám pomůže pohled na duchovní tradice naší planety – ty, do nichž jsme byli zrozeni, i ty druhé.

AA: Co dělá tvoje skupina, aby si udržela ony hodnoty a motivace?

JM: Vyvinuli jsme takzvanou „práci s hlubinným časem“, takže můžeme cítit posílení od bytostí z budoucnosti. Já jsem často cítila, že to chci vzdát. Ale potom jsem ucítila *je* – budoucí bytosti, jak mi stojí za zády, trochu mě pošťuchují a říkají: „No tak, Joanno! Rozhodnutí, která se dělají teď, pro nás budou důležitá. Nenech ten jedovatý oheň šířit!“ Náš vztah je opravdu živý a veselý.

Termín „hlubinný čas“ vyjadřuje to, co zakoušíme, když vystoupíme z té smršťující se časové skříňky, do níž nás uzavírá naše kultura. V tomto směru máme my v západní industrializované kultuře posledních let dvacátého století velmi neobvyklou a bezpříkladnou zkušenost času. Jsme stále více odříznuti od minulosti a budoucnosti ve smršťující se skříňce – ve které se honíme jako veverka v kleci, stále zběsilejší rychlostí. Jsem přesvědčena, že tyto dva znaky zakoušení času stojí za naším destruktivním přístupem k Zemi – dostat se za ně proto znamená najít klíč k jejímu uzdravení.

AA: Případá mi, jako bychom nevěřili v budoucnost.

JM: Ano! My ji rušíme. Filozof Ty Cashman říká, že jsme zrušili budoucnost, abychom mohli dál spotřebovávat Zemi, jako by byla nekonečná.

AA: Takže naše neschopnost zažívat skutečnost času pohání takové chování. Jak jsme tu schopnost ztratili?

JM: Robert J. Lifton ve své knize *Přerušené spojení (The Broken Connection)* upozorňuje na nástup jaderných zbraní jako na událost, která nás odřezává od minulosti i budoucnosti. Zasáhla naši schopnost uvažovat o čase jako souvislém celku, neboť před nás postavila obraz naprostého biologického zničení a vytvořila pocit jakéhosi „radikálního biologického odříznutí“. Udělal z nás trošečníky přítomnosti.

AA: A ona zúžená perspektiva v nás neživí mnoho nadějí. Dnes často slyšíme říkat: „No, možná, že by planetě bylo líp bez nás.“

JM: Dokonce jsem si to i sama myslela. Ale víš, proč my lidé musíme zůstat tady? Protože musíme hlídat jaderný odpad. Teď nemůžeme odejít! Udělali jsme si tu pěknou hromádku, kterou musíme střezit! (*smích*)

S tím souvisí i ten šílený spěch, do něhož jsme tlačeni. Pořád máme „málo času“ – čas se stává vzácným statkem. Kniha Jeremy Rifkina *Časové války (Time Wars)* shrnuje, jak nás naše technologie posunula od měření času pomocí ročních období a pohybu hvězd přes tikot hodinek až k nanosekundám v počítači. Dostali jsme se za čas jako organicky měřitelnou zkušenost – nanosekunda není nic, co bychom dokázali zaznamenat vlastním tělem.

Jsme zvyklí zobrazovat čas jako pří-
mou linku. My sami se nacházíme v určitém jejím bodě – budoucnost je vpředu a minulost je nenávratně za námi. Ale jestliže vezmete bod, který je *teď* a umístíte jej do středu soustředěných kružnic – nebo spíš prolínajících se kuželů – jež znázorňují minulost a budoucnost, pak může minulost i budoucnost zaznít i tady. Vidíte ten rozdíl? Namísto toho, abychom se hnali podél čáry, jsme ve středu. To nám otevírá vnímání času, který se nejen odvíjí v po sobě jdoucích sekvencích, ale může být také simultánní.

Simultánnost různých okamžiků v čase se dnes pro mne v souvislosti s jaderným odpadem stala nanejvýš náležavým tématem. Pořád jsem si říkala: „Ach, budoucí bytosti budou naše rozhodnutí ohledně jaderného odpadu vnímat jako mnohem důležitější než

cokoli jiného, co děláme – důležitější než naše umělecká díla, naše formy vlády, důležitější než naše války. Budou chtít vědět: „Uložili jste ho bezpečně? Nebo jste ho tu vychrlili, aby nás zabíjel a trávil?“ Proto jsem cítila, že se s nimi musím *spojit*, abych zjistila, jakou radu nabízejí.

Není to nic okultního nebo tak podobně. Jde o věcný přístup k různým formám času. Mystikové a filozofové tvrdí, že chronologický čas je pouze *jedním* ze způsobů, jak čas funguje – a je zčásti funkcí našeho vědomí. Ale existují i takové formy, které nám umožňují konstruovat veškerý čas jako simultánní.

V dílnách hlubinného času například provádíme „evoluční rozvpomínání“ – zpřítomňujeme si vlastní minulosti. Díváme se na svoje ruce a vidíme ploutve, jimiž kdysi byly, a tak dále. Podobným způsobem můžeme být i s bytostmi budoucnosti a vidět, co se stalo s *nimi*.

Dalším ze způsobů, jak uniknout tlaku času, je jít do lesa, kde si můžeme dovolit vplout do rozdílných časových rytmtů a měřítek ekosystému. Můžeme vylézt na horu či do skal a vstoupit do geologického času. Můžeme se dívat na hvězdy a vstoupit do času astronomického – astronomové to dělají každý den.

Když spěcháme, čas se stává nepřítelem – něčím, co je třeba porazit. To je velice nebezpečné, protože v jaderných zbraních máme technologii, která může zastavit čas samotný. Proto musíme čas milovat, nikoli v něm vidět nepřítele. A jak lépe milovat čas než skrze příběhy, příběhy, které se odvíjejí v čase? Příběhy o tom, jak jste přišli z hvězd, jak jste vzešli z prvotního bahna, o tom jak jste vzešli z cesty vašich praparodičů přes kontinent – tyto příběhy dávají sílu a nemají žádné reklamní přestávky.

AA: Zdá se mi, že mnozí aktivisté fungují na hněv, z vlastní zkušenosti ale vím, že mě nedokáže udržet delší dobu.

JM: Ne, to nedokáže. Ale řekla bych, že se nemáme hněvu *bát*. Nechce vás zničit, a pokud mu dáte místo uvnitř, změní se. Je to dobrá energie a já jsem začala být velmi vnímavá k tradicím, jako je tibetský buddhismus, který to uznává. Jejich představy zahrnují například *hněvivé* podoby Buddhy – koulícího očima, s velkými zuby a náhrdelníky lebek – a ten jeho strašlivý hněv, říkají, pramení přímo ze *soucítu*. Není to hněv namí-

řený proti člověku, ale proti nevědomosti a ulpívání, klamu a nenávisti. Hněv je jako horká brambora – když ho chytneš, prostě ho drž a dýchej. Je to lepší než hodit jej na někoho jiného.

AA: A co strategická práce? Má tady pojetí hlubinného času rovněž nějaké uplatnění?

JM: Jistě, má význam pro to, jak sami sobě vládeme, jak spravujeme své věci. Pokud chceme *znovuobydlet čas*, co to znamená pro naše instituce? Stejně jako irokézská federace musíme zvažovat, jak každý čin může ovlivnit sedmou generaci – a institucionalizovat to můžeme tím, že dáme ve svých volbách budoucím generacím hlas. Precedens pro takovou věc máme v našem Kongresu – v případě zástupců pro distrikty Kolumbia a Puerto Rico – kde existují úřady bez zákonodárného hlasu. Podobně bychom mohli mít zástupce bez hlasovacího práva za budoucí lidi, kteří by prosazovali jejich potřeby a vnášeli do zákonodárné debaty širší rozhled.

Školy a církve – a všechny další výchovné instituce, které utvářejí naši mysl a ducha – by se měly přidat a pomoci nám znovuobydlet čas. Je to naše přirozené právo. Bude to dobré pro naše zdraví i pro planetu. A bude to zábava!

AA: Pracovat na problémech, jako je jaderný odpad, tedy znamená dobro i pro nás?

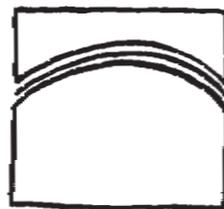
JM: Jasně! Jaderný odpad mi tolik pomohl – jako dobrá a přísná chuva nebo guvernánka, která mě zavedla do hlubinného času. Jak jsem řekla, vždy jsem byla člověkem uspěchaným. A jako aktivistka jsem vždy závodila s hodinkami – znáš to: „Mít ještě tak dva týdny, než se bude hlasovat o Tridentu II!“ – jeden termín za druhým.

Ale když jsem si uvědomila tu *dlouhověkost* jaderného odpadu, bylo to, jako by se čas obrátil naruby. Už nešlo o to, kolik toho dokážeme v krátkém časovém období, ale jak dlouho jsme schopni *pokračovat* v jedné věci. Jak dokážeme *udržet* svou pozornost upřenou k jedovatému ohni? Když si to dokážeš vzít k srdci, změní ti to metabolismus. Cítíš?

z angličtiny (www.context.org/ICLIB/IC28/MACY.htm) přeložila Jolana Navrátilová

redakčně kráceno

KOŘENY BUDOUCNOSTI



Důležitou částí kuchyně byly a dodnes jsou keramické nádoby, džbány, hrnce i hrnečky. Rozšíření a rozkvět hrnčířského řemesla stejně jako jeho technická i estetická úroveň úzce souvisely se způsobem života a především s praktickými požadavky domácnosti.

Postup, kterým z hlíny vzniká keramická nádoba, znali naši předkové již ve třetím tisíciletí před naším letopočtem. Nejstarší dochované nádoby jsou velice jednoduché a často nezdobené. Nejstarší nám známá slovanská keramika byla tvarována v ruce z hrubé šedohnědé hlíny a vypalována na polním ohništi.

Předpokládá se, že keramika plně vytáčená na kruhu se u nás rozšířila v první polovině 13. století. Do poloviny 15. století se používaly převážně nádoby nepolévané glazurou, později se užívalo různobarevných směsí na polévání vnitřních stěn výrobků. Výroba se velmi rychle zdokonalovala, výrazným pokrokem se stalo rozšíření rychlotočivého kruhu s nožním pohonem na přelomu 16. a 17. století. V té době již

specializovaní výrobci začali používat nové glazury a engoby. Dochází také k rozdělení na dražší výrobu pro šlechtu a měšťany – fajáns, měkké kameniny, porcelán – a na lidovou keramiku určenou pro obyvatele venkova. Řemeslníci usazení v té době převážně ve městech se začínají stěhovat na vesnici za svými zákazníky.

Hrnčíři patřili mezi chudší řemeslníky. Jejich výrobky se také nijak daleko nedovážely, výjimku tvořily jedině

O hrncích

Hana Beránková

Hrnce a jiné keramické nádoby vyráběli naši předkové již téměř před pěti tisíci lety. Hrnčířské řemeslo se rychle stalo běžnou součástí každodenního života a v průběhu staletí rozvinulo mnoho výrobních a dekoračních postupů.

kachle – mnohdy byl zručný kamnář zván i do vzdálených míst. Hrnčíři pracovali hlavně v zimě, na jaře a v létě rozváželi své výrobky po okolních vsích a jarmarcích. Na trzích se nádobí běžným



repro: Sedmá generace

způsobem prodávalo, na vsi se obvykle vyměňovalo za luštěniny nebo obiloviny.

Keramické výrobky se postupně staly běžnou součástí života. Užívaly se k přípravě jídla, při stolování, k ukládání potravin, na části komínů a kachle. Běžné byly i keramické hračky jako vedlejší produkt hrnčířských dílen.

Pracné a bohatě zdobené bývaly předměty používané při výjimečných rodinných událostech. Zdobily se jednoduše

– rytím teček, vlnovek a linek, složitější již byl plastický reliéf vytlačovaný nebo nalepovaný. Veliké obliby dosáhlo malování, téměř každá rodina vlastnila reprezentativní malované džbány, mísy, nebo hrnce.

K malování se používala kukačka – hliněná nádobka vyplněná barvou, nebo růžek – dutý roh, v jehož užším konci bylo upevněno brko. Na některých typech nádob (na smetanu a mléko) můžeme najít takzvané požehnání ve formě tří křížků.

Používané barvy vycházely hlavně z dostupných surovin. Glazury a hlinky si totiž až do konce 19. století vyráběli hrnčíři sami.

Vedle zdobené hrnčiny téměř každá dílna vyráběla i zboží nezdobené – rezné a zakuřované. Rezné bývaly kropicí konvice, vykuřovadla včel, zásobnice i destilační baňky, tedy zboží, kde by glazování bylo vzhledem k účelu drahým přeplatkem.

K nejzajímavějším typům užitkové keramiky patřily výrobky ze zakuřované keramiky. Vypalovala se v uzav-

řených polních pecích, takže se keramika vlivem kouře zabarvila černě a svými vlastnostmi byla vhodná k dlouhodobému skladování potravin a ke kvašení. V Čechách se však zakuřované zboží přestalo používat již koncem 18. století.

(Zpracováno podle knih: kol. autorů – Československá vlastivěda III. díl, Orbis 1968, Vondruškovi: Tradice lidové tvorby, Artia 1988)

Jablko nepadá daleko od stromu. Tím spíše se daleko nedostane hniličkovatá hruška, která se ani po pleskavém střetu se zemí nemůže kutálet z kopce. Jen lidi cosi puď daleko od rodných potoků a řek, od rodné hroudy a pramene, z kterého poprvé ochutnali vodu.

Pošetilé přemísťování v rozpařených či přechlazených plechovkách se dá chápat jen obtížně. Možná u ubožáků v nekonečných páchnoucích nouzových koloniích na okrajích obřích měst, nebo uprchlíků, vyhnanců a emigrantů v nouzových stanových táborech. Ti mají důvod prchat z nehostinného místa momentálně jim přisouzeného za domov – rádi by pookřáli. Ale střední a bohatí lidé v zemích, kde bylo již dávno zrušeno otroctví i nevolnictví? Vždyť mohou žít, kde chtějí. Na samotě či ve městě, v přízemí nebo ve věžáku, v lesích nebo v horách. Místo toho, aby se přestěhovali, setrvávají někde jinde a za klidným spočinutím prchají, jak jen mohou, zas kamsi jinam.

Potulnému sadaři se to řekne! Ten se nestará o nic jiného, než jak sázet stromy, jak koukat na jejich čerstvé listy, sbírat a schraňovat ovoce a na jaře hrabat v tlejícím listí poslední, ještě jedlé vlašské ořechy. Ostatní lidé musejí pracovat. A práce je drží tam, kde sami být nechtějí. Jenže lidi, vás neдрží práce, ale umanutost ve vaší hlavě! A v hlavách blízkých a příbuzných. Vždyť vy už ani nechcete mít nějaké opravdu pěkné doma se starým obydlím, kde jste křičeli z vysoké stoličky, zahrádku s dědečkovým ořešákem, vlaštovčí hnízdo pod krovem a hromádku guána pod ním. Vy jste si zvykli trmácet se sem tam a nebýt nikde opravdu doma. Rozpohybováváte trh s byty...

Tomu, kdo se nenarodil v rodném údolí (jak praví známá píseň) nebo kdo se do něj nevrátil, těžko vykládat, proč mě nic nežene do dalek dalekých. Snad ještě tak na obzor, na vršky hor zubících se na severu Slánských tabulí. Ale do ciziny? Však jsem se v mládí najezdil dost. Víte, jak je u nás hezky? Stačí vyjít ze dveří na dvůr a můžete koukat celé hodiny. I stromky tu zasazené mi rostou nejlépe. Hrušeň s krásným jménem Bohemika dělá takové pokroky, že je to radost pohledět. Ještě pár desítek let a bude svou krásně topolovitou korunou výborně pasovat k vodorovným, mírně zubatým hřebenům střeš. Co s cypřiši a tujemi, když na nich neroste ovoce?

Réva, přísavník a psí víno obmotávají hrubou navápněnou omítku a splývají přebytečnými šlahouny do větru jak chaluhy v japonském moři. Jen břečtan, strážce času, dává dosud přízemními výhonky tušit, že všechno nebývalo jako dnes. Ráno na vlastním tesaném prahu je krásné. Kočka si našla na hůře nejdřív ozářené místo a svatoanenská chladná rána jsou tady. Jiříčky dokrmují již druhé

Potulný sadař

Daleko a blízko



mladé a vlaštovky to už raději nezkoušejí. Zatím ještě na noc zalézají do rodného hnízda, ale za pár dní budou následovat rorýsy na dalekou cestu. Ptákům přísluší táhnout z kraje do kraje a ještě dál. Jsou na to uzpůsobeni. Rorýsi se vyspí v letu ve vysokém povětří určitě lépe, než lidé na sedačkách a sedadlech nízkých širokých silnic.

Udělal jste si, tam co bydlíte nejčastěji, nějaké pěkné místo, kam byste rádi chodili? Já rád zajdu do březového háječku, do starého sadu a nebo i do hájů, které předkové moudře nevykáceli. Že nemáte kam jít, aby vás to, co uvidíte, hned nenamíchlo nebo nezdrtilo? Zasaďte si někam pár šeříků, popínavé šlahouny nebo nasejte do trávníku červený jetel. Koncem léta schovejte do trávníku pár koupených cibulek krokusů, ať máte v předjaří na co čekat.

Ano, i schovávání malých kytíček do cizích truhlíků, příbuzenských květináčů a obecních trávníků vám pomůže zapříst vlákénko pouta s domovem. Je užitečné se v mládí opatrně odvázat a vyrazit nespoutaně za útesy, rojovníkem, říčky a lomikameny nevidané krásy. Odvazujte se ale opatrně, neuplyne víc než pár milionů kubíků vody v Amazonce a Ganze a budete se chtít vrátit domů k Rostěnce nebo Kamenici. Krokusy na vás počkají a možná jich bude už celé hnízdo.

Doma si pak zasaďte i tulipány, talovíny, kosmosy a měsíčky, slézy a ostrožky – a stromy. Celé sady a lesy stromů. Co jiného může člověka napadnout, když má mezi letňáky a solankami dovoleno trávit léto sezením na bukové kládě na vlastním dvoře a koukáním na vlaštovky, čermáčky, jiříčky a taky na brhlíka, který pořád něco kutí mezi metry dřeva. Stmívá se a vylézají ježci. Letos jich je snad až příliš moc.

PS: Až budete sázet ty krokusy (jeden nevyjde dráž než na tři koruny), kupte zároveň i hřebíky stopadesátky a ke každému krokusu ho zatlučte pod zem, aby nevykukoval. Až pak na jaře drzý zloděj krokusů zaboří svou lopatičku do země, aby kvítka vyryl, práce se mu nezdaří a cibulka zůstane tam, kde má být.

Když vyberete na své výsadby vhodné místo, kde je v létě suchý trávník, šafrány se časem rozrostou do krásných porostů. Sekání trávy jim nijak neuškodí. Do začátku je proto dávejte po jednom, ať vidíte, kde se jim daří. Do země by měly přijít co nejdříve (v září, začátkem října), aby před zimou stačily dobře zakořenit.

Ať vám v předjaří Vaše práce zazáří. To Vám přeje

Váš Potulný Sadař O.D.S.

Do prázdna vyladěných píšťal

Vojtěch Kučera

8. 8. 1999

Po nedělích utápět se vedrem,
vlastní svou šťávou vykloktat si den.
Nebo se rozejít.
Pod kaštany vychutnat dvě piva,
v útržcích hovorů
ke slečnám zatoulávat zrak.
Od Špilberku, ke Špilberku,
ulice jak z autodráhy, chvílemi
tramvaj, zatoulaná z vláčeků.
Uzavřít se.
Rozevřít!

8. 7. 1999

Je třeba zaklít,
odejít,
zaklít a ještě jednou
znova, nadechnout
a vyprchat se někam.
Snad teprv potom
možná kdo zachytí
křiky těch všech
do prázdna
vyladěných
píšťal.

1. 4. 1999

Víření těch stromů, cest,
holohlavých dní a domů
a ulic žen nohou sukní hlav.
Víření, kdy nevíme,
jen popadáme dech
– ta závrať.
Do hrdla šroubovákem
naroubovat slova,
popouštět smyčku.

9. 5. 1999

Podél garáží z Žabovřesk
na Kraví horu,
před dřevěnými vraty
pampelišky
jinde už bílé, na nebi
hukot, slunko
jak přežralý pomeranč,
do toho osmá,
nedělní podvečer
kousek od vinárny Ambra.

11. 8. 1999

Zvláštní je krajina měsíčních brýlí,
tak zoufale přeplněná
houslemi náhle němých cvrčků.
A bude Slunce slunce?,
ptají se stromy trav
a trávy zase stromů,
v dálce děs kachen
zaklíná.
Ještě pár vteřin
tma jasným světlem září.
Jaký to podivný smutek
z té minutové noci.



linoryt: Petr Čermáček

Vojtěch Kučera (*1975) v Třinci, od roku 1993 žije převážně v Brně.
Student PřF MU, redaktor Vědrišského poetického magazínu Weles.
Vydal sbírku básní Samomluvy (Vetus Via, Brno 2000).



Novela *Černý beran* je autorovým prvním rozsáhlejším textem po povídkových souborech, které zaujaly především svou syrovostí a naléhavým (přitom téměř hymnickým) laděním. Složitou kompozici novely vytváří několik navzájem se prolínajících časových rovin – na části rozdělená povídka tety Johany a vyprávění Františka Josefa o lovcích Animukovi. Střídají se nejen děje, časy a postavy, ale také styl vyprávění, od věcného syrového konstatování událostí, přes úvahy filosofické a duchovní, k částem bezmála mýtickým. Vše se však děje s pečlivostí téměř chirurgickou tak, aby si text zachoval rytmus a jakoby ve spirále se uzavíral v srozumitelnou a naléhavou výpověď. Výpověď o zoufalém hledání záchytných bodů lidské existence, výpověď o naději a porozumění, ale také o zmatenosti a ztrátě schopnosti komunikace.

Hlavní postava (úmyslně nepoužívám slova hrdina, neboť postavy Balabánových próz jsou spíše antihrdiny či nehrdiny) František Josef je rozvedený, žije s Patricií, pije a užívá se životem. Telegram o smrti strýce Bogomila, žijícího v Kanadě, se pro něho stane přelíčeností k rekapitulaci, ke vzpomínkám na blízké, jejich osudy a také úvahám o vlastním životě. A tak se postupně seznamujeme s postavami kolem Františka Josefa. Teta Johana, schizofrenická malířka, žije v ústraní a neustále přemalovává své obrazy. Strýc Bogomil Johana miloval,

ale nedokázal s ní žít, a proto emigroval. Františkova družka Patricie, léta žijící jen z pocitu zranitelnosti, jež jí dává silná diabetes a tedy závislost na inzulinu, se těžce vyrovnává s Františkovým pitím. Škvára, narkoman a bývalý partner Patricie, upřímný a zraněný člověk, na kterého lze již jen vzpomínat, ukončil totiž svůj život již před lety sebevraždou... Takto lze ve výčtu tragických postav pokračovat, podstatné však je, že v každém osudu i vzpomínce najdeme, byť často jen velmi skrytou, účast či lítost, touhu posvětit životy.

Kompozičně se *Černý beran* od předchozí knihy povídek *Prázdniny* vlastně příliš neliší. I tam povídky postupně skládaly mozaiku lidských osudů, postavy přecházely z povídky do povídky a odhalovaly se z různých úhlů pohledu. V *Černém beranovi* je tato mozaika dokonalejší a jemněji prokreslená díky krátkým kapitolám a tedy i rychlému střídání jednotlivých rovin textu, i zde však utvářejí některé kapitoly uzavřený celek, který by mohl figurovat jako samostatná povídka. *Černý beran* je tedy vrstevnatější, pečlivě prokomponovaný. A právě dokonalost stavby se stává příjemným kontrastem syrovosti a naléhavosti příběhů, které vypráví.

Příběhy Balabánových próz jsou jedním z nejnáléhavějších vyjádření situací dnešního člověka, s kterými jsem se v současné české próze setkal. „Hrdinové“ jeho textů bloudí ostravským světem – nesvětem jako symptomatické postavy nepřehlednosti a neuchopitelnosti současného světa. Nejde však o přízraky, všichni jsou hluboce lidská, a ačkoliv svým chováním by měli budít spíše naši nevoli, budí sympatie. Jsou nám totiž příliš podobní.

Za plotem...

☞ Sarkastický pohled na naši společenskou realitu i snivý, baladický tón. A vůbec zvláštní rozpolcenost. To jsou význačné rysy knihy dánského prozaika Petera Høega *Příběhy jedné noci*, která vyšla vloni v Argu. Osm příběhů, které jsou (řečeno slovy autora) o lásce a podmínkách, za kterých může láska existovat, nás uvádí do různých míst a dob. Přesto všechny spojuje jedna noc, noc z 19. na 20. března 1929. Høeg vypráví o lidech zoufalých, zraněných, o lidech toužících překročit svůj stín, konvence či přetvářku. Vypráví podmanivým stylem, mísí žánry i nálady, originálně interpretuje i zpochybňuje mýty a tradice evropské technokratické civilizace a také dánské společnosti (například až přecitlivělou péči o děti). Høeg se vzpírá jednostrannému vidění světa a jeho pozitivistickému výkladu, činí tak čtivě, originálně a duchaplně. Provokuje, fabuluje, zneklidňuje.

☞ V červnu vyšla také nová a zajímavá čísla literárních časopisů *Host* a *Psí víno*. V *Hostu* 6/2000 je lákavý především blok Téma: *Literatura a sport*. V monologickém eseji – koláži výroků hokejisty Roberta Reichela s názvem *Jasný hráč* – lze najít všechna základní témata: dětství, rodina, národ, vůdce, víra, smrt. A je to filosofie vskutku osobitá, věřte mi. Svěžími čtením je blok básní o fotbale našich slavných i méně slavných autorů

(např. Rotrekl, Kolář, Blatný) se zasvěceným komentářem Pavla Hrušky. Z dalších textů mne zaujal rozhovor Břetislava Rychlíka s Karlem Křepelkou z roku 1993 a básně Charlese Bukovského přeložené Robertem Hýskem do ostravštiny. Blok básní se jmenuje *Kytky moje zvadle*. *Psí víno* 13 přináší především opět záplavu veršů, např. Jaroslava Žily, Emila Juliše, Šimona Šafránka. Pásmo o poezii v letech 1969 – 1978 sestavil editor a vydavatel Jaroslav Kovanda, který zde objevuje zapomenuté texty a poučeně je komentuje. V recenzích se *Psí víno* věnuje básnickým knihám Vladimíra Křivánka, Jaroslava Žily, Vojtěcha Kučery.

☞ Monumentální a stylově velmi čisté, jemné a plošné malby Jana Mertvy rehabilitují klasickou malbu. Velké formáty s minimalistickým obsahem, téměř monotónními plochami barev a přitom téměř šerosvitnou atmosférou, jen pozvolna odhalované obrysy či naopak jednoznačné tvary – tak lze stručně charakterizovat Mertvův precizní styl. Po celý červenec si lze jeho obrazy prohlédnout v *Galerii F. Jeneweina v Kutné Hoře*.

-pč-



Úvodem svého příspěvku si dovolím jednu rebelantskou poznámku. Zabýváme se zde stavem a budoucností ekologického hnutí, můžeme však s jistotou tvrdit, že v českých zemích vůbec něco takového jako ekologické hnutí existuje? Pod pojmem hnutí jsem si vždy představoval

různorodé společenství organizací či jednotlivců, kteří mají společný cíl, na jehož dosažení vzájemně spolupracují. Mohou se lišit prostředky, kterými se snaží cíle dosáhnout, ale společný cíl a vzájemnou spolupráci považují za nezbytné. Budeme-li striktní, pak u nás v tomto smyslu ekologické hnutí neexistuje. Jednotlivá občanská sdružení, která intuitivně do hnutí řadíme, jistě nemají stejné cíle. Některá chtějí „pouze“ chránit přírodu, jiná by raději změnila celý politicko-ekonomický řád, další by se spokojila s „pouhou“ změnou politické kultury. A vzájemná spolupráce? Nahlíženo přísným okem kritika, ani ta nefunguje nijak valně. Ohlédněme se například za posledním nejžhavějším ekologickým tématem, tedy kampaní proti spuštění JE Temelín. Koalice Referendum 2000 čítající více než 150 členů je sice impozantním subjektem, ale ruku na srdce, šlo při sběru podpisů pod petici opravdu o společnou práci? Myslím, že závěry únorové schůzky ekologických organizací v Praze slibovaly o něco více. Je tedy vidět, že se ani v zásadních ekologických „bitvách“ nechováme jako opravdové hnutí.

Na druhou stranu, pozitivně nazíráno, mají ekologické organizace společného jistě více než strany čtyřkoalice a vzájemná solidarita často funguje docela dobře, vzpomeňme například rychlokampaň proti poslancekým návrhům na změnu zákona o ochraně přírody a krajiny.

S pojmem ekologické hnutí bychom každopádně měli zacházet velmi opatrně. Mluvíme-li totiž o jeho cílech, prioritách či krizi, musíme vždy dávat pozor, abychom cíle, priority či krizi jedné z jeho součástí nevydávali za obecně platnou

Kupředu jinudy!

Martin Ander

Ne přímá snaha o přebudování politicko-ekonomického systému, ale trpělivá a cílená práce na konkrétních projektech může přivodit změnu společnosti.

charakteristiku celku. Monopolizace environmentálního hnutí by totiž byla tou největší katastrofou, která by je mohla potkat.

Doba, v níž žijeme, se v mnoha ohledech zdá být širšímu prosazování ekologických myšlenek mimořádně nepříznivá. V situaci, kdy na uskutečnění nezbytných změn, jež by mohly vést k rozumnějšímu hospodaření a ohleduplnějšímu životnímu stylu, zbývá stále méně času, paradoxně dochází k mohutné ofenzivě ze strany průmyslu a v je ho službách pracujících „public relations“ agentur, která jen zvyšuje nezáměr společnosti o podporu různých občanských iniciativ. Nad tím, lze-li přesto do budoucnosti kráčet s nadějí, se ve dvanáctidílném seriálu zamýšlejí přední osobnosti domácího ekologického hnutí.

Cíle a prostředky

Máme-li činit závěry, zda je či není ekologické hnutí u nás v krizi či zda trpí únavou, neměli bychom zapomínat, že naše hodnocení výrazně závisí na zvolených kritériích úspěchů, respektive neúspěchů hnutí. Jsme vůbec schopni se v rámci ekologického hnutí shodnout na tom, co bylo v minulosti naším úspěchem a co jen kompromisem uzavřeným v situaci nejvyšší nouze? Asi jen velmi obtížně, a proto i únavu budeme jistě pociťovat velmi různorodě.

Dovolím si předestít malou, velmi obecnou klasifikaci cílů hnutí, z jejichž nedosahování pocit únavy pramení. Každá ekologická organizace jako součást environmentálního hnutí má ve svém zorném poli jednak cíle „základní“, tedy kupříkladu bránit realizaci konkrétních životního

prostředí škodlivých projektů či naopak realizovat projekty, které přímo životní prostředí zlepši. Na druhé straně má též (a zde se jednotlivé organizace jednoznačně liší v míře) cíle „nadstavbové“, tj. měnit společenské vzorce chování ve směru odklonu od konzumerismu, měnit politicko-ekonomický systém směrem k vytváření možností účasti občanů na rozhodování (a to zásadně nejen ve formálním smyslu, tak jak to známe například z procesu posuzování vlivů za životní prostředí – EIA) nebo přispívat ke změně politické kultury směrem k větší otevřenosti. Cíle formulované jako prosazování trvalé udržitelnosti apod., na kterých by se jistě shodly prakticky všechny subjekty ekologického hnutí, však trpí poměrnou vágností a bez bližšího upřesnění jsou k vyvozování jakýchkoliv závěrů naprosto nepoužitelné. Dokladuje to i módní trend používání těchto termínů průmyslovými koncerny. Vezmete-li tak do rukou poslední číslo firemního časopisu *Made in Shell*, zjistíte, že pojem trvalá udržitelnost se v něm vyskytuje téměř tak často jako samotný název firmy.

Rozdělením cílů naznačuji, jakou důležitost přikládám potřebě jejich dosahování. V práci na konkrétních projektech vidím opravdu základ, skrze který vede neefektivnější cesta k nadstavbovým cílům. Jakýmsi modelovým příkladem mně nejbližším budiž v tomto směru kampaň za vypsání referenda o spuštění jaderné elektrárny Temelín. Usilovat o přijetí obecného zákona o referendu, na který marně čekáme už nejméně sedm let, by bylo sice chvályhodné, avšak prakticky nereálné a pro úspěch protitemelínských aktivit úplně bezcenné. V základní

environmentální kampani jsme proto spojili občanskou rovinu problému s ryze ekologickým zdůvodněním, což nám umožnilo získat podporu značného množství občanů. Skrze snahu o řešení konkrétního ekologického problému jsme usilovali o změnu politického systému v duchu našich cílů.

Myslím si, že to je cesta, kterou by se ekologické hnutí mělo ubírat. Měli bychom využívat každé příležitosti zasáhnout do vývoje politicko-ekonomického systému skrze řešení konkrétních případů. Rezignovat na tyto možnosti by bylo velkou chybou a selháním ekologických sdružení. Na druhé straně bychom se měli vyvarovat postupů, které v extrémním případě znamenají prosazování teorie, že jedině radikální změnou politicko-ekonomického systému je možné bojovat proti devastaci životního prostředí.

Únava, nikoli krize

Pramení-li naše únava z pocitu, že nejsme schopni učinit pokrok směrem k dosažení *nadstavbových* cílů, pak je to jistě důležitá znamení, ale nepovažoval bych je za symptom krize. Horší bude, zjistíme-li, že únava je důsledkem neúspěchů v dosahování *základních* cílů hnutí. Budeme-li mít pocit, že z řady jednotlivých bitev o udržení či zlepšení životního prostředí odcházíme poraženi, pak bude pocit marnosti spojený s únavou na místě.

Domnívám se ale, že tak špatně, abychom museli propadat panice, na tom zase nejsme. Z drtivé většiny ekologických sporů neodcházíme na hlavu poraženi, uzavíráme kompromisy (někdy výhodné, někdy méně výhodné), vynucujeme si ústupky. Odtud možná pramení i plíživý pocit únavy: z absence jednoznačných vítězství. Takových vítězství, po kterých by zavládla ničím nezkalená radost a která by zavdala důvod k oslavě. Není však takové vítězství jen nereálným zbožným přáním?

Hnutí a politická aktivita

V této souvislosti bych chtěl varovat před unáhlenými soudy, které mohou z pocitu únavy plynout. Často se totiž po zdánlivě prohraném rozhodnutí státního či voleného orgánu vtírá myšlenka, zda by přeci jen nestálo za to rázně vstoupit do politiky a získat tak moc, jež přispěje k hladkému prosazení rozhodnutí, která budou v první řadě respektovat zájmy ochrany životního prostředí. Tuto úvahu

považuji za chybnou už v samotném jejím základě. Zrcadlí se v ní již profesorem Kohákem (SG 3/2000) zmiňovaná romantická představa dělení lidí na dobré, kteří musí v zájmu spokojenosti všech zvítězit, a zlé, kteří musí být pokořeni. Je to jen další z marných pokusů vybudovat Ekotopii, tentokrát demokratickými prostředky.

Je tu však i řada dalších praktických důvodů, proč nevsázet na vlastní aktivitu v systému politických stran, tedy proč se nesnažit o založení vlastní „zelené“ strany (stávající Strana Zelených dokázala toto označení pouze dokonale vyprázdnit) či proč neztrácet čas programovým prosazováním se v rámci jiných stran. Politická forma organizace označovaná slovem „hnutí“ je totiž naplňování ekologických cílů neobyčejně příznivá. Především, podporuje angažovanost občanů, jejich vlastní aktivitu a změnu osobních přístupů. Na rozdíl od politické strany, která říká: „klidně sedte, uděláme to za vás“, vyjadřuje hnutí jasné poselství: „bez vaší aktivity to nepůjde“. Hnutí usnadňuje přístup novým lidem zdola, umožňuje jim tvořivě se zapojit. Hnutí neplýtvá energií na boj o moc, ale věnuje ji řešení skutečných problémů. Ekologické hnutí také jistě dokáže lépe odolávat populistickým tlakům a snahám o podbízení se voličům než „ekologická strana“. Forma hnutí navíc umožňuje zachovat ekologické obci jednu ze svých největších hodnot, a tou je diverzita jednotlivých proudů. Nebylo by strašnějšího konce environmentálního hnutí než jeho postupná monopolizace některým ze stávajících proudů.

I přesto, že k prosazení rozhodnutí, která mají zlepšit stav životního prostředí, potřebujeme získávat politickou podporu, měli bychom se při jejím zajišťování zaměřit v první řadě na prostředky, které vyplývají z naší organizace jako hnutí.

Budiž nám v tom případě dostatečnou výstrahou příběh, jež by se dal nazvat „Od spolupracovníka k protivníkovi“, který pojednává o vztahu ekologických iniciativ k současnému ministrovi životního prostředí Kužvartovi. V rámci boje proti ošklivé pomluvě, že je ve vleku ekologických fundamentalistů, dal se ministr do sveřepého ustupování ve všech zásadních ekologických kauzách. Šumavou počínaje a Temelem konče. Ladnost, s jakou svým červencovým bonmotem poslal do pekel jedinou možnost, jak pozdržet spuštění Temelína, tedy požadavek na vypsání referenda, je až odzbrojující. Prý jsme přišli

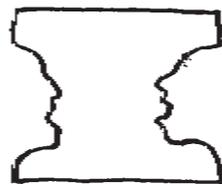
„pět minut po dvanácté“. Takovou podporu referendu, které si přeje téměř 120 000 voličů, čekal jen málokdo. Ve světle tohoto vpravdě hrdinského postoje, kterým se „náš“ ministr jal bránit ústavní právo občanů na referendum, už ani nepřekvapí jeho stanovisko k demonstraci Greenpeace před budovou Státního úřadu pro jadernou bezpečnost. Aktivisty, kteří zde mimo jiné pomocí dlouhoznějící sirény připomínají jaderný poplach chtěli přimět úředníky k zasednutí k jednacímu stolu, ministr dokonce obvinil z nepřijatelného násilí. To, že proti nim bez vyzvání a zbytečně surově zakročila policie, už ministr vidět nechtěl. Inu, kdo kritizuje úřad, za nějž by ministr dal ruku do ohně, ten se vděku nedočká.

Nostalgie, nebo naděje?

I přes vystřízlivění z nadějí, které ne jeden z nás do ministra Kužvarta jistě vkládal, myslím, že do budoucna nemusíme hledět s pesimismem. Koneckonců bylo by smutné, kdyby úspěchy ekologického hnutí stály a padaly s osobou ministra životního prostředí. Musíme stále více akcentovat občanský rozměr našich aktivit, prosazovat taková řešení ekologických problémů, která podnítkem aktivitu zdola a povedou k žádoucím změnám i v rovině politické. Zdá se mi, že naši argumentaci je třeba více spojit s obhajobou lidských práv. Právo na čisté životní prostředí by se mělo stát nedílnou součástí konceptu lidských práv a svobod. V tomto směru nelze než sdílet obavu profesora Kellera (SG 5/2000) z ofenzívy těch, jež zahájili svou svatou válku proti environmentalismu pod praporem svobody. Svobodě podílet se na globální devastaci přírody však chybí její neoddelitelný protějšek – zodpovědnost. Taková svoboda pak není ničím jiným než pouhou bezohledností a libovůlí. Chopí-li se však argumentace založené na odhalování totalitářských sklonů ekologického hnutí sofistikovanější manipulátoři, než jsou Brezina s Římanem, pak Příroda s námi. Vždyť už nyní nás poměrně velká část populace křivě obviňuje z boje proti všemu novému. To je podle mě další z důvodů, proč by mělo ekologické hnutí odmítnout nostalgii jakéhokoliv druhu. Neměli bychom přece být sveřepými obránci krásy zašlých časů, ale naopak, důrazně říkat: cesta vpřed vede jinudy.

*Martin Ander (1975),
člen Rady NESEHNUTÍ*

DUHA UDÁLOSTI, NÁZORŮ A KONFRONTACÍ



SG: Vaše umělecké začátky spadají do osmdesátých let. Hodně lidí dnes cítí rozčarování ze situace po revoluci. Co Vy?

VK: Člověk si své já musí hledat i dnes. Ve spotřebním světě po čtyřiceti letech totality dav pořád dokáže udupat jedince. Tento jev se vyznačuje obrovskou setrvačností. Obrazně řečeno, traktor jezdil v hluboké cestě a může těžko vyjet ven, k tomu potřebuje obrovskou energii. Kde ji nabrat, když si lidé nevěří a mají strach o vlastní živobytí? Takovou sílu jsme cítili první dva tři roky po revoluci. Teď se bohužel vytratila a lidé znovu sahají ke kompromisu, nedokážou bojovat, ustupují. Ti mladší snad už půjdou jinou cestou.

SG: Vnímáte současnou situaci jako krizi?

VK: Současná doba je pro mě velkým zklamáním. Opoziční smlouva je hra bez pravidel, jsem z toho zmatený. Ve fotbale se hraje na dvě branky, každá na jedné straně a je jasné, že jeden vyhraje. Když si ale hráči nedávají branky a hrají jen kličkovanou, není to hra. Navíc jsou pravidla měněna během zápasu. Pokud toto má být oficiální normál, tak už nevím, co tady dělám, přestávám tomu rozumět. Připadám si, jako bych žil někde na okraji, mimo věci, v Kafkově světě na druhou. Svou naiivitou narážím na různé amorality kolem sebe a těžko s nimi zápasím, protože ostatní už je berou jako pravidlo. Lidé nedodržují slovo, každý se snaží ostatní přehlupačit, obejít. A já bych spíše chtěl, aby ve všem byla určitá kultura a etika. Asi budu muset zase hrát jen pro sebe.

SG: Říkává se, že doba velkých myšlenek minula. Myslíte si, že východisko z chaosu dnešní doby přesto existuje?

VK: Dřív byla doba statická a bylo třeba vytvářet chaos, aby se rozbila. Dnes, deset let po revoluci, či lépe řečeno po skončení nevolnictví, tu vznikl tak obrovský chaos, že bychom se měli opírat o ty nezákladnější věci, ať je to víra, rodina, dům, morálka, Desatero – tady

A budu žít mezi bohy

Rozhovor s Václavem Koubkem

Václav Koubek (1955) se vyučil tiskařem, vystudoval Strojní fakultu v Liberci. Byl asistentem střihu a režie, pastevcem, loutkohercem, sanitářem, topičem, mořeplavcem. V současné době žije v jižních Čechách, vlastní a provozuje kulturní agenturu. Herec (Zvířata ve městě, Když hvězdy byly červené, Cesta pustým lesem), písničkář (Obrazy, Šaty šupáka, Bezvětrí, Lítám), autor povídkových knih a poezie (Teď je to čistý, Povídky, Vesnické povídky) a amatérských filmů (Odjezd, Šatna, Kára, Velká cesta do Afriky).



foto: Karel Cudlín

vidím jedinou šanci. Obracet se k přírodě, k jistému pragmatickému idealismu.

SG: Když se zeptám na Vaši víru, bude to moc osobní otázka?

VK: Nebude. Já už dnes do kostela nechodím, ale možná se k tomu vrátím. Poslední dobou zase zjišťuju, že v téhle kalné vodě těžko dokážu plavat. Přestanu asi podnikat... chci jít spíš sám do sebe, do svého vnitřního, duchovního světa. Soustředím se na psaní, čtení, poezii. Z takových elementů se dá sestavit celá

kultura. Naše prostředí je tak zablokováno penězi, že jedině jednotlivci ho mohou obrovskou teplotou roztavit.

SG: Jak byste popsal vztah mezi jednotlivými uměleckými činnostmi, kterým se věnujete?

VK: Poslední dobou pomalu nechávám svého sedmera řemesel, nebo spíš sedmera pokusů. Divadlo, film, hudba, psaní povídek, všechno jsem dělal proto, že jsem si chtěl hrát, zkusit si každé téma, na které jsem narazil. Hledal jsem ideální žánr pro ideální

téma. Teď se všechno zproblematizovalo a já zjišťuju, že musím jen jedním směrem. Kromě toho začínám přicházet do let, je mi pětáctičet, a pozoruji, že dávám-li svou energii do mnoha aktivit, ztrácím tím nejbližší. Proto je teď pro mě hlavní, abych dával dětem nějaký základ a inspiraci a aby rodina držela pohromadě, což je při dnešní excentřitě zrychlující se společnosti skutečně těžké.

SG: Hledáte zakotvení v konkrétní krajině?

VK: Teď žiju v jižních Čechách, na venkově. Čekal jsem, že se na venkově rychle zadaptuji a zapadnu. Po šesti letech jsem ale zjistil, jak obtížné to je. Lidé mě tu nepřijali a neustoupí. Chci zůstat v jižních Čechách, ale určitě bych se nebránil něčemu jinému. Žiju v pohybu, stojatá voda bývá nemocná. Před dvěma roky jsem byl na tři měsíce v Indii, teď před nedávnem zase na měsíc v Rusku, neustále někam jezdím. Ten neklid uvnitř neudržím.

SG: Jak na vás Rusko působilo?

VK: Mám ze svého pobytu velkou radost. Hrál jsem v Moskvě a v Nižním Novgorodu na školách a v klubech. Mladí Rusové jsou překvapivě liberální, neuvažují jako jejich rodiče, jsou velice otevření. Lidé ze Západu mají z Ruska strach, já jsem ho necítil. Mě baví spíš svět, který se neustále mění, než svět strohý a dokonalý. Na Západě se všechno jeví hotové, kdežto Rusko jde z toho marastu nahoru. Cítíte tu vítr, proud. To je daleko působivější než všechen řád tady.

SG: Rusko je ale také známé tím, že zdejší život do nejmenších detailů ovládají mafiánské struktury...

Ale také tam už určitě bude něco jako vaše organizace. Svět se tam dal do pohybu a zbytek je taková břečka. Dřívě to byl led, po ledě se dalo bruslit, po vodě se zase dá plavat. Teď tam ale není ani kapitalismus, ani socialismus, spíš něco mezi tím. Společnost se otáčí o 180 stupňů. Všechno taje, a v takové břečce se nedá dělat nic, jen šlapat, máte mokré nohy a splín, protože nic nelze jasně definovat či uchopit. Svět se může ubírat kamkoliv, a z toho pramení nálada lidí. Nejen v Rusku, vlastně i u nás – mám pocit, že máme k Rusku pořád blíž než k Západu.

SG: Vaše hra na harmoniku působí v dnešním prostředí umělé hudby jako ostrůvek zcela jiného stylu. Jak vnímáte současnou hudební scénu kolem sebe?

VK: Pořád se objevují noví lidé jako Kristýna Lhotáková nebo Jiří Konvrzek, kteří hledají cestu svého svérázného projevu, vycházejí ze svého vlastního prožitku, příběhu. S těmi se často setkávám. Srovnal bych to s něčím, co jsem si uvědomil v Indii, při józe v ášramu. Všechno spočívá v nádechu, výdechu a zadržení dechu, a tyto tři věci představují prazáklad, který zůstává vždycky, a v něm se pohybuje svět. Sřídání tří světů udává rytmus, vývoj osobnosti a kontakt s okolím. Určití lidé se přibližně stejně pohybují. Kdybychom byli všichni vedle sebe a podívali se na sebe z pohledu ptáka, viděli bychom jen temena hlav, která se pohybují jako proudy, jako hejna ryb, některé rychleji, některé pomaleji, některé proplovají. Zkrátka si kolem sebe vystačíme s několika lidmi, žijeme v takovém houfu a ostatní nás míjejí. Když jsem začal podnikat, vstoupil jsem do úplně jiného řádu, a v té chvíli nastala nutná turbulence. Poslední dobou mám pocit, že jsem to neměl dělat. Měl jsem zůstat ve své skupině lidí, ve své přirozenosti, do které se teď pracně vracím.

SG: Řekl jste, že jste pobýval určitou dobu v ášramu. Jak to vás působilo, ocitnout se zcela mimo okolní svět?

VK: Vstoupíte mezi bohy. Doslova. Tušil jsem, že tam něco takového bude, ačkoli já jsem se toho dotknul jen jedním milimetrovým, neuměl jsem dobře anglicky, abych plně vstřebal přednášky o józe, o duši, o energii. Hinduisté jsou ochotni vstřebat všechny víry, sáhnou i po Bibli. Vtahují do sebe pasáže, které jim připadají zajímavé a pak spojují. Dívám se na věc laicky, v jejich řádu jsem strávil jen čtrnáct dní, ale dostal jsem se do onoho rytmu, mezi blízké, pod banánovníky...

Už o půl čtvrté ráno se vstává na jógu, vnímá se východ slunce a v noci hvězdy. Každý z nás tam patří k slunci, ke hvězdám, větru, ke čtyřem ročním obdobím, k rytmu, k dýchání. A každý je s tím bezpochybně spojen. Chápu lidi, kteří se tam vrací zpátky, sám vím, že jestli se někdy dostanu do nějaké krize či se plně zbavím sám sebe, udělám totéž. A budu žít mezi bohy. Ještě se lze vrátit a tím ujit největší kus cesty vpřed.

SG: Řekl byste, že chaos dneška pramení z toho, že se lidé odcizili své podstatě, kterou naopak obyvatelé klášterů stále hledají?

VK: Ano, vládne totální kulturní krize, duchovní vyčerpání. Lidé nemohou čerpat sami ze sebe, proto nutně potřebují něco zcela jiného. Chci vnímat souvislosti. Zrovna teď na venkově začíná zas fungovat kostel, děti tam chodí hrát na varhany, zakládá se ochotnické divadlo. Pozoruji známky návratu ke společenství. Není to úplně věc Východu.

SG: Projevily se vaše duchovní zážitky v tvorbě, v písničkách?

VK: Určitě. Bohužel víc v tvorbě než ve mně samotném. Myslel jsem si, že se zklidním, ale je to právě naopak. Nevím teď, jestli vůbec mám dělat věci, které mi nejdu, jako můj festival Červená Lhota. Nejsem si jistý, jestli mám o něj bojovat kvůli regionu, ve kterém v okruhu padesáti kilometrů nikde nenajdete žádnou alternativní muziku nebo divadlo. Chtěl bych tomu věřit, ale nevím, jestli se nemám raději vrátit k Indii, k totálnímu nic nedělání. Podle mě je vlastně správné věnovat se sám sobě, soustředit se. Když najdeš sám sebe, ponoříš se do sebe a věříš světu, sám si tě potom někam zařadí a dá ti příležitosti. Pokud si někdo myslí, že něco ovlivní nebo změní, je to prostě pýcha mozku.

SG: Není právě takový postoj v rozporu s aktivitami občanských iniciativ?

VK: Mám pocit, že v těchto organizacích jsou většinou mladí lidé mezi dvacítkou a třicítkou. K nim rebelantství patří a je to správné. Vzдорovat se musí. Ale když mine čtyřicítka, člověk zjišťuje, že je vícevrstevný. Všechno dokáže zpochybnit a všechno obhájit, nevidí svět už jen v černobílých barvách. Černobílý svět je hrozně příjemný a hrozně dobrý, protože vše, co prožila minulá generace, se dá brát jako poznání, fakt a dál se tím nezabývat. Čtyřicátník má ale zkušenost dvou generací a ocitá se ve zmatku, protože mu všechno připadá objektivně správné. Už nerozlišuje tak čistě mezi zlem a dobrem, dokáže obhájit zlo a zpochybnit dobro.

SG: Napsal jste Venkovské povídky, ve vašich písničkách se ale často objevuje městské prostředí se svým folklorem.

VK: Já jsem v podstatě člověk z města, vyrůstal jsem v Teplíci, v Brně, v Liberci, v Praze, Opavě. Venkov pro mě znamená cestu, po které bych chtěl jít. Venkov a město jsou dva úplně jiné světy. Na venkově nevládne anonymita, ve vesnici, kde bydlím, žije tolik lidí jako ve čtvrtině mého paneláku v Praze. Na vsi spolu lidé musí komunikovat, protože si půjčují traktory, v krámu si zamlouvají chleba, jednoduše spolu musí existovat. Já jsem si venkov ovšem idealizoval. Překvapilo mne, že je ještě více materialistický než město. Má v sobě jakousi strašnou zášť, zlobu, vnitřní agresivitu, vůči Pražákům, přistěhovalcům, všemu cizímu.

SG: Zdají se vám venkovští lidé konzervativní?

VK: Socialistický venkov jim nedal šanci. Lidé ztratili vztah k vlastní půdě, a tak mají pocit, že jim všechno patří. Navíc se pod tlakem kolektivizace cítí vinni. Přestože se mají relativně dobře, zdá se jim, že ke všemu je dohnalo město. Což mají částečně pravdu, ale sami jsou na tom hůř s odvahou a fantazií. Na venkově jsou v tomhle lidé teď zcela nedůvěřiví, nechají se ve své náhlé nezaměstnanosti jakoby „živit“. Jak říká Tao: Osud vzpřímené vede, zlomené vládí.

SG: Není to také tím, že mladí lidé, kteří by mohli prostředí vesnice někam posunout, tam žít nechtějí?

VK: Já jsem zažil takové období naděje na začátku devadesátých let. V devadesátém čtvrtém, kdy jsem odcházal z města já, prodávala spousta mých přátel v Praze byty, v té době si mohli za garsonku v Praze koupit veliký obyvatelný dům, ba i statek na venkově. Na venkov odešlo hodně lidí, ale mám pocit, že se jich dvě třetiny vrátily. Idealizovali si realitu. Pokud se lidé neopírají o něco vyššího, nemohou spolu ani nic vytvořit. Dřív aspoň chodili do kostela. Dneska si sedí v těch svých domech u televize a počítají. Nic nehledají. Ve městě všichni soutěží, jako by již zítra končil svět. V tomto jsou Indové skvělí, vědí, že budou žít znovu, žijí pro den jako zlomek času, nespěchají. Pokorně vše přijímají, bolesti i vězení. U nás mají lidé pocit, že když něco nestihnou za rok, je v tu ránu konec, propadají panice, malosti, času. Čas je dnes ze všech otáček na prvním místě.

SG: Děkujeme za rozhovor.

Připravily Mlha Palánová a Dana Nováková

Novela volebního zákona, kterou po prezidentově vetu opakovaně schválila smluvněopoziční většina Poslanecké sněmovny, přináší tyto základní změny: Za prvé, místo

v 8 volebních krajích by volby měly proběhnout v 35 obvodech (v každém z nich se bude rozdělovat 4 až 8 mandátů namísto dosavadních průměrných 25). Za druhé, nový způsob přepočtu hlasů na mandáty by za určitých okolností mohl vést k tomu, že strana se zhruba třicetiprocentní podporou voličů získá většinu poslaneckých křesel a tím i možnost sestavit jednobarevnou vládu (pokud by se podle nově schváleného systému volilo v roce 1998, vypadalo by dnes rozložení sil ve sněmovně takto: 102 sociálních demokratů, 86 poslanců ODS, 7 lidovců, 4 komunisté a Vladimír Mlynář). Za třetí, v průběhu projednávání ve sněmovně poslanci návrh „vylepšili“ zavedením dvacetiprocentní uzavírací klauzule pro čtyřčlennou koalici.

Sotvakdo dnes pochybuje o tom, že se obě naše státostrany na zákonu dohodly z důvodů ryze účelových. V případě ČSSD vycházely ze snahy za každou cenu se udržet u moci (ODS hrozila pro případ neschválení novely vypovězením opoziční smlouvy). ODS zase věří stabilitě svých volebních preferencí a doufá, že po příštích volbách bude moci vládnout bez nepohodlných a „proradných“ koaličních partnerů. Sporným také zůstává, zda nová podoba volebního zákona není v rozporu s Ústavou, podle níž se do Poslanecké sněmovny volí podle zásady poměrného zastoupení. O tom koneckonců na základě návrhu prezidenta rozhodne Ústavní soud.

Většina mediálních komentářů novely se věnovala víceméně opakování a rozebírání těchto skutečností (například fakt, že spolu s volebním zákonem prosadili poslanci ČSSD a ODS i novelu zákona o politických stranách, která přinesla velkým stranám vedle výhodnější pozice ve volbách i zvýhodnění finanční, už většinou zůstal opomenut).

Mezi klasická témata politické teorie patří hledání vztahu mezi volebním systémem, počtem stran, které mají šanci ucházet se o vládu, a charakterem, resp. „způsobem chování“ těchto stran. Ti, kteří se snaží obhajovat posílení většinových prvků ve volebním systému, se většinou dovolávají jednoho z tzv. Duvergerových volebních zákonů: většinový volební systém posiluje šanci na střídání dvou vnitřně soudržných, umírněných, ideologicky od sebe nepříliš vzdálených stran u vládní moci. To má podle zastánců tohoto modelu dvě základní výhody: za prvé, stabilitu vlády, která není závislá na koaličních dohodách a nemusí se obávat ztráty většiny v parlamentu. Za druhé pak příznivci většinového systému argumentují tím, že střídání dvou velkých stran u vládní moci je zbavuje extremistických a populistických způsobů a učí je zodpovědnosti. Strana, které reálně hrozí, že se po příštích volbách bude muset ujmout vlády, nemůže podle této teorie dost dobře sbírat body lacinými sliby nebo pouhým nadáváním všem ostatním.

Uzavřená společnost (a její přátelé)

Pomiňme pro tuto chvíli skutečnost, že nově vytvořený volební systém není ani většinový, ani poměrný, ale zmatený a chaotický. I kdyby tomu tak nebylo, je myšlenka

o dvou velkých, zodpovědných a umírněných stranách, které pokryjí a prosazují zájmy většiny společnosti, sporná sama o sobě a v prostředí naší politiky zvlášť.

Přestože je každé podobné obecné konstatování velice nepřesné, lze říct, že politologii jako vědu celkově mnohem méně ovlivnila kritická atmosféra 60. let s jejich „paradigmatem protestu“ než například sociologii. Řada politologů jako bys nostalgii vzpomínalo na léta padesátá, kdy se rychlý ekonomický rozvoj „Západu“ a teorie „Velké společnosti“ harvardského profesora sociologie Talcotta Parsonse zdály nasvědčovat tomu, že éra trvale rostoucího blahobytu a všeobecné racionality stojí je konečně za dveřmi. Poté, co sociální vědy vesměs tuto představu opustily, zaujalo mnoho politických teoretiků jakési obranné pozice a namísto vytváření obecných teorií o „správném“ či „rozumném“ uspořádání společnosti se začali věnovat zkoumání dílčích sociálních jevů, přibližně v duchu hesla „není to možná racionální, ale aspoň to funguje“.

Z jejich způsobu myšlení vychází i teorie o vztahu mezi většinovým volebním systémem a počtem a povahou vládnoucích stran. Tedy myšlenka, že dvě velké strany „kultivované vládnutím“ pokryjí prakticky veškeré politické preference, zájmy a potřeby většiny „normálních lidí“ a budou se stabilně a pokojně střídát u vlády. Je to dobrá teorie pro společnost, které nehrozí žádné velké krize a otřesy, v níž neexistují vyhraněné zájmové konflikty mezi různorodými skupinami a jediné podstatné „štěpení“ představuje polarita vlastníci versus pracující, zkrátka pro společnost, jak si ji představovali západní sociální inženýři v 50. letech. Ne pro multipolární a „hyperpluralitní“, do mnoha stran otevřenou a z mnoha stran ohrožovanou společnost počátku třetího tisíciletí.

Česká společnost se deset let po vykročení z reálně socialistického závěťtí zatím „světu, jaký je“, otevírá stále jen pozvolna a často s nechtí. V takovémto prostředí může účelově vytvořený volební systém, posilující pozici velkých stran, skutečně napomoci ke stabilitě. Totiž ke stabilitě politiky uzavřené před reálným životem, před skutečnými zájmy a potřebami občanů, před tématy, která zajímají veřejnost. Ke stabilitě, v níž lze sto tisíc lidí požadujících (při veškeré pluralitě svých zájmů a osobností) jednu konkrétní věc mít za pomýlené křiklouny. V níž se územní plán Beskydska najednou kdesi vyskytne (i s jadernou elektrárnou, uhelnými doly a průplavem) a pak už prostě je. Ke stabilitě mužů roku 1992, hrajících si neustále „ty svoje hry“. Je to báječná stabilita kaprů v rybníce. Dokud ovšem nepřijdou Vánoce a někdo těm kaprům jejich rybník nevypustí.

*Pavel Černý (1973),
vystudoval Právnickou fakultu a Fakultu sociálních studií
MU v Brně, pracuje v Ekologickém právním servisu*

Staré známe veci: Rádioaktivita – tak ako životné prostredie – nepozná hranice. Aktivity medzinárodnej jadrovej lobby ich taktiež neberú na vedomie. Atómové

elektrárne, ktoré nevládal dostávať komunistický režim, dokončujú dnes „demokratické“ vlády – pričom sú a budú oveľa nebezpečnejšie, drahšie a environmentálne škodlivejšie, ako sa oficiálne priznáva. Jadro postupne ruinaje národnú ekonomiku, štátny orgán zodpovedný za jadrovú bezpečnosť neposkytuje seriózne informácie. Atómová lobby a jej politickí a mediálni spojenci demagogicky vymývajú mozgy agresívnou propagandou. Vláda s pokojom Angličana ignoruje občanov, žiadajúcich aspoň základné právo na demokratické rozhodnutie a odchádza dovolenkovať, hoci na stole leží požiadavka na urgentné referendum. Dostatok dôvodov na ráznu akciu. A takmer navlas presná analógia so situáciou, tak silne zažitou z domu.

Už roky berieme kampaň proti Temelínu aj za svoju. Nielen kvôli spoločnej pracovnej a občianskej minulosti. Vedomie súvislostí je hlbšie, rovnako aj potreba budovať občiansku spoločnosť v celom postkomunistickom priestore. Bola som preto rada, že mi tento rok vyšiel čas znovu sa zúčastniť na tradičnom tábore Hnutí DUHA pri Temelíne. Dosť trdnú myšlienku, ktorá ma napadla skoro ráno cestou z vlaku, pri šlapaní okolo rozľahlého areálu elektrárne – či si nejdeme po ďalšiu prehru – posilnil aj prvý, veľmi komorný dojem z tábora: tak málo ľudí som pod Temelínom ešte nezažila. No nielen prvá noc a s ňou vplietanie REFERENDA do elektrárenského plotu potlačili melanchóliu. Aj ostatné aktivity, no najmä nálada medzi aktivistami (dobro viem, aké je vzácné skutočné presvedčenie a odhodlanie medzi ľuďmi) a podrobné informácie o celej situácii povzbudzovali. Zase raz zafungovalo známe motto Greenpeace – optimizmus akcie je lepší ako pesimizmus myšlienky.

Bola som preto ešte radšej, že mi vyšiel čas aj na záverečnú akciu pred Státnim úradom pro jadernou bezpečnost v Prahe. Všetko vyšlo presne podľa plánu, až na chladiacu vežu, ktorú nie a nie úplne nafúknuť. Z kampane vieme svoje – aj jadrová technika zlyháva... Pomáhala som koordinátorom akcie – mala som monitorovať aktivity polície a v prípade potreby s nimi aj komunikovať na ochranu aktivistov pred neprimeranými policajnými zásahmi, neskôr som bola v neustálom kontakte s právnikom. Štátni a mestskí policajti boli po celý čas civilizovaní, chceli iba čísla občianskych preukazov, dokonca väčšinou komunikovali bez typických namosúrených alebo otrávených spôsobov. Trochu ma prekvapila skoro nulová odozva zo samotnej budovy SÚJB, len pár tvárí v okne, inak nič – a to siréna pred hlavným vchodom naozaj pekne zavýjala. Zrejme dovolenky. Obrovský transparent na rohu ulice a aktivisti v žltom vzbudzovali pozornosť prechádzajúcich ľudí, električiek či áut, sem-tam si niektorí neodpustili jedovaté poznámky alebo trúbenie. Médiá si samozrejme nenechali ujsť bombónik

Atómový štát opäť v akcii

v uhorkovej sezóne. A tak len kompetentní z SÚJB zvolili tradičnú taktiku mŕtveho chrobáka. Jediné, na čo sa jeho hovorcovia okrem obligátneho brífingu pre prí-

tomných novinárov zmohli, bol chabý pokus o rádobu vtipnú mediálnu show: dvaja zamestnanci SÚJB položili hlavu na špalek za bezpečnosť Temelína. Trochu slabá odpoveď „zodpovednej“ inštitúcie na oprávnené obavy státisícov občanov, prameniace aj z neustále zahmlievaných odpovedí na konkrétne bezpečnostné výhrady a podozrivej nechuti zpriehladniť celú problematiku.

Už to vyzeralo, že celá akcia skončí rovnako hladko, ako prebiehala. Približne po dvoch hodinách začali dvaja policajti veľkými kliešťami preštikávať mreže klietky so zavýjajúcou sirénou a napokon ju vypli. Stála som tesne pri klietke a dávala pozor, ako budú vyťahovať aktivistu znútra. Ani neviem, prečo som sa zrazu obzrela vľavo a v tom momente som videla rútiť sa v plnej rýchlosti rovno na mňa čiernu postavu „kukláča“, ktorý mal však miesto kukly helmu s plexisklom a obušok. Zaregistrovala som ešte volanie „pozóór!“ a v nasledujúcom okamihu som sa už zbierala zo zeme. Odhodil ma z cesty, takže som nestihla akokoľvek zareagovať. Vzápätí ma spolu s novinármi začali normálni policajti pomerne agresívne vytláčať mimo priestor akcie, vyhrážajúc sa, že zoberú aj mňa. Samozrejme, aj napriek mojim hlasným protestom, že nič nerobím a oni vopred nikoho neupozornili, zásah pokračoval s plným nasadením. Hoci som sa ocitla prvá na rane, mala som celkom šťastie, lebo ďalšie aktivity špeciálnej jednotky boli brutálne. Čudujem sa, že sa nikomu nič nestalo, lebo nekompromisné strhnutie asi troch aktivistov z klietky, na ktorej stáli v približne dvojmetrovej výške, alebo odvliekanie ďalších aktivistov na kôpku boli naozaj hrozné. Najhoršie však bolo, keď zamaskovanci, ktorí medzitým „vyčistili“ priestor od novinárov a obkľúčili aktivistov sediacich na dlažbe ulice, ich začali po jednom vyťahovať a odvliekať do policajných favorítov, ktoré ich odvážali na policajnú stanicu. Úplne zbytočne používali surové chvaty a hmaty na ľudí, ktorí sa nijako nebránili a pokojne čakali na odnos či odvliečenie – vykrúcali im ruky, vyvracali hlavy, priškrecovali ich... Niekoľko náhodných chodcov sa nezdržalo a rozhorčene kričalo na policajtov, oprávnenne prirovnávajúc brutalitu zásahu k novembriu 1989.

Pre mňa to bola ešte jedna nepríjemná paralela navyiac: Rovnakú akciu sme urobili aj my pred generálnym riaditeľstvom a.s. Slovenské elektrárne, tesne pred spustením 1. reaktora v Mochovciach. Nás vtedy pokojným (a očakávaným) spôsobom zobrali normálni štátni policajti. A to bolo za Mečiarovho režimu! Záujmy atómovej lobby sú zrejme príliš silným motívom, pri ktorom idú nabok všetky zábrany aj relatívne demokratickej vlády. Ak si to občan skombinuje s ignoráciou požiadavky na priamu demokraciu a rozhodnutie v referende, sociálno-demokratická vláda dostáva

veľmi nelichotivé vysvedčenie. Nadarmo sa politici môžu vyhovárať na „autonómne“ konanie polície – ak nedokážu zabezpečiť civilizovanú komunikáciu štátnej moci s občanmi, hlásiacimi sa o svoje práva pokojnou cestou a zabrániť zneužitiu represívnej moci, je to ešte horšie. Na Slovensku veľmi dobre poznáme na vlastnej koži, kam vedie takáto cesta... Navyše v prípade temelínskej akcie nejde len o celkový stav postkomunistického spoločenstva, ktorá sa stala náhle uvoľnenou arénou pre boj egoistických záujmov tých

najsilnejších a najsurovejších. Surovosť zásahu svedčí rovnako o tom, že pražská polícia sa systematicky pripravuje na septembrové občianske protesty proti Svetovej banke a Medzinárodnému menovému fondu. Globalizácia sa už otvorene a naplno prejavuje v Českej republike aj svojou temnou a násilnou stránkou.

*Eubica Trubíniová (1958),
riaditeľka Greenpeace na Slovensku*

Červnové oznámenie dvomi soupeřícími vědeckými týmy, že dokončily pracovní verze sekvence lidského genomu, tedy kompletního zápisu ge-

netického kódu v DNA, vyvolalo nadšení především v médiích. Analytické články v novinách se předhánějí ve vykreslování důsledků tohoto kroku pro poznání mechanismů, kterými funguje organismus, pro zdravotnictví, kriminalistiku, hospodářství, etiku. Mnohdy se přitom dostávají hodně daleko za hranici science fiction. První biologická revoluce ale zahájí své tažení na místě nepoměrně všednějším, kde ji zatím jen málokdo čeká. V nadcházející dekádě se pravděpodobně stane jedním z klíčových témat ekologické politiky, převrátí naruby jedno průmyslové odvětví a vynutí si úplné přepsání významné části legislativy. Pokrok v molekulární biologii a imunologii, pro který je poznání genomu velmi důležité, totiž podle všeho během příštích deseti let zcela změní znalosti o působení chemických látek na lidský organismus.

Odborníci se již delší dobu obávají především účinků toxických sloučenin na vyvíjející se embrya a malé děti. Naše představy v tomto směru však dosud zůstávaly spíše mlhavé. Látky, jejichž působení lze s dostatečnou jistotou identifikovat, jako například azbest, tvoří spíše výjimku. Léta trvalo jen prokázat takovou banalitu, jakou na první pohled představuje souvislost kouření a rakoviny plic. Vědci například vědí, že se jednotliví lidé liší v citlivosti na chemikálie a tuší, že tato variabilita má genetické příčiny. Detaily ale doposud neznají.

Velmi obtížně lze rozeznat zejména značně komplexní projevy působení toxických látek – jejich vliv na změny chování, inteligence či imunitního systému. Například o organofosfátech, obsažených v některých pesticidech, se řada odborníků domnívá, že poškozují nervovou soustavu. Obvykle ale nelze prokázat, že konkrétní látka v konkrétním případě způsobila konkrétní zdravotní problémy.

Výzkum nicméně postupuje kupředu a rapidně se zrychluje. Právě poznání lidského genomu během několika příštích let pravděpodobně ledacos změní. Biologové získávají stále lepší představu především o fungování lidského imunitního systému – a tedy rovněž o mechanismech jeho poškození toxickými látkami.

Biologie udeří nejprve v chemii

Ze všeho nejvíce tyto objevy ovlivní chemický průmysl. Producenti nejrůznějších chemických látek si zatím počínají dost neopatrně. Například z vý-

znamných chemických látek používaných v zemích Evropské unie jen 14 % prošlo úplným testováním jejich účinků. U více než pětiny se veřejnost nemůže seznámit s žádnými výsledky testů. Výrobci si tedy mohou benevolentní přístup k rizikům spojeným s jejich zbožím dovolit, neboť nikdo nemůže dokázat, že za případné obtíže nesou odpovědnost právě oni.

V okamžiku, kdy bude podstatně snadnější prokázat vliv chemických látek na organismus, se však tato situace zcela změní. Producentům nezbyde, než pečlivě testovat zdravotní rizika svých výrobků, prodávat jen ty zaručeně bezpečné a rizikové rychle odstranit z pultů. V opačném případě se podle mnoha varovných hlasů vystavují záplavě soudních procesů a žalob o odškodné, které by je rychle zruinovaly. Ze stejného důvodu na ně začnou tlačit investoři a pojišťovny.

Příklad tabákových společností, které čelí miliardovým rozsudkům, je varující, ne však zcela odpovídající. Bez ohledu na utajování důkazů neznamená návykovost nikotinu ani zdravotní škodlivost cigaret žádnou obzvláštní novinku. Kuřáci také nejsou jasnou spoluodpovědnost. Oproti tomu lidé, jejichž zdraví poškozují toxické látky, nic netušili a stali se většinou oběťmi zcela pasivními.

V důsledku praktického uplatnění nových objevů zároveň beznadějně zastará legislativa, která toxické látky kontroluje. Zvrat v pochopení mechanismů, kterými chemikálie účinkují, a schopnost sledovat specifické projevy konkrétních látek nás donutí zákony regulující jejich využívání od základu přepsat.

Biologická revoluce se tak během několika let stane testem byrokratů i průmyslu. Ti první musí být schopni reagovat na rychlý vývoj a připravit nové právní normy. Hlavní tíha ale leží na chemických společnostech, které stojí před závažnou volbou. Mohou se stát efektivním odvětvím, vědomým si své ekologické odpovědnosti a vyhýbajícím se rizikům. Nebo svou dosavadní praxi nezmění – potom se zařadí mezi průmyslové dinosaury, kteří nedokázali reagovat na vývoj moderní společnosti, nové technologie ani měnící se přístup veřejnosti a zákazníkům. A podle toho skončí.

Vojtěch Kotecký



Rostoucí zájem o používání biotechnologií a geneticky modifikovaných organismů se nevyhýbá ani lesnictví. Společnosti *Fletcher Challenge Forests, International Paper, Monsanto* a *Westvaco* oznámily záměr investovat během následujících pěti let 60 milionů amerických dolarů do vývoje a pěstování semenáčků, které „zajistí zdraví a produktivitu lesa pro celosvětový lesnický trh“.

Prostřednictvím společného riskantního podniku se tyto čtyři společnosti zřejmě chystají ovládnout světový trh s lesnickými biotechnologiemi. Své naděje vkládají především do různých druhů eukalyptu, topolu a borovice kadidlové – snaží se u nich zvýšit rychlost růstu a kvalitu dřevní hmoty, odolnost sadebního materiálu vůči herbicidům a dosáhnout vyššího stupně uniformity. Mezinárodní síť nevládních organizací usilujících o trvale udržitelné lesní hospodářství *Tajga Rescue Network* vydala k tomuto postupu následující stanovisko: „*Používání geneticky modifikovaných organismů a exotických druhů v lesnictví musí být zastaveno, místo něj je nezbytné obnovit původní genotypy.*“

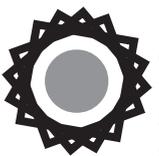
(igr)



Světová banka neposkytne peníze na počínštvování Tibetu. Čínská vláda požádala Světovou banku o finanční prostředky na „Projekt omezení chudoby v západní Číně“, v jehož rámci se snažila přestěhovat 60 000 Číňanů z provincie Čching-chai postižené dlouhodobými suchy do tradičně tibetské oblasti Dulan.

V Dulanu do té doby žilo asi 4 000 obyvatel etnického a mongolského původu, kteří se zemědělským hospodařením dokázali uživit, což by po příchodu obrovské masy nových obyvatel již nebylo možné. Proti projektu, který daljláma označil za „kulturní genocidu tibetského národa“, se zvedla mohutná vlna odporu po celém světě. Banka projekt, který je v rozporu s její vnitřní politikou, v červnu 1998 schválila, ale 6. června 2000 o něm jednala znovu. Spojené státy již dopředu prohlásily, že projekt nepodpoří. Členské státy se na tom, zda prostředky poskytnou, nedohodly, a čínská vláda nakonec svou žádost stáhla. K protestům se připojily také organizace Hnutí DUHA, CEE Bankwatch Network a Milostivé léto 2000. Ministru Mertlíkovi zaslaly dopis se žádostí, aby se Česká republika vyslovila proti podpoře projektu, jenž by vedl k dalšímu počínštvování Tibetu.

(kab)



Vítězství v Amazonii. Brazilský kongres odložil *ad acta* navrhovaný zákon, který by umožnil těžbu dřeva na mnohem větší ploše amazonského pralesa než doposud. Rančeři a ostatní vlastníci půdy prosazovali návrh zákona, který by uvolnil omezení odlesňování a zvýšil až o dvacet pět procent každoročně vypalovanou a mýcenou plochu pralesa. Díky intenzivním e-mailovým a faxovým protestům z celého světa směřovaným na prezidenta i kongres a velké pozornosti médií záměr neuspěl.

(kab, podle *The Ecologist Vol. 30 No 5, July 2000*)



Korupce v lesích? Výzkumníci organizací *World Wide Fund* a *World Resource Institute* vypracovali zprávu o dopadech ilegální těžby dřeva, která došla k závěru, že „zbytky nedotčených původních lesů v Karibiku, Střední Africe a Pacifiku v průběhu příštích pěti až deseti let zmizí kvůli expanzi neudržitelné těžby dřeva“.

Evropská komise, která ji financovala, čelí obvinění, že ji po tři roky úmyslně zatajovala z obavy, že by odradila mnohé nadnárodní těžbařské firmy, které v mnoha případech sídlí (a tedy i odvádějí daně) v Evropě. Přední představitelé WWF byli obviněni ze spoluúčasti na tomto zamlčování. Podle WWF nese za opožděné zveřejnění viny evropská byrokracie a pomalé komunikační kanály. Zpráva nadnárodní těžaře obvinila, že svými aktivitami devastují lesy a utlačují místní obyvatele. Institucím, které jejich projekty finančně podporují – Světové bance, EU, vládám Velké Británie a USA – dává za vinu, že nedokázaly prosadit politiku ochrany a kvót. Lesy po celém světě padají za oběť nenasytné po-

ptávce průmyslového světa po dřevu a dřeni, používané při výrobě papíru. *Amalpac*, součást malajsijské těžbařské společnosti WTK, je jednou z deseti společností nejvíce pokutovaných za vlastnictví nelegální kulatiny. Kolem čtrnácti jejich dodavatelů v té době dostalo pokuty za nelegální těžbu dřeva, jeho transport a prodej. V květnu *Amalpac* obdržel obvinění z nákupu dřeva bez povolení

k transportu. Většinu překližek a obkladového dřeva vyváží do Velké Británie. Poté, co téměř úplně vytěžily lesy na indonéských ostrovech Sumatra, Kalimantan a Sulawesi, přesídlily dřevařské firmy na Západní Papuu. Podle indonéské vládní agentury pro životní prostředí v současnosti 57 dřevařských firem vytěžuje oblast o rozloze 11 milionů hektarů. To znamená, že na seznam území, ve kterých je povoleno těžit, byly zařazeny i chráněné oblasti.

(kab, podle *The Ecologist Vol. 30 No 5, July/August 2000*)

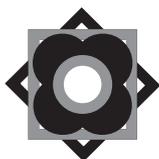


Humanitární pomoc Mongolsku. Extrémně silné sucho v létě 1999 způsobilo, že obyvatelé některých oblastí Mongolska jen s velkými obtížemi shromažďovali zásoby na zimu. Silná zima navíc přišla nečekaně brzy a na tamní podmínky napadlo i nebývalé množství sněhu. Začala již v polovině září 1999, teploty během třeskuté zimy několikrát opakovaně klesly až k -50 °C. Zvířata mongolských pastevců se přes sníh a jeho zledovatělou vrstvu nemohla prohrabat k potravě a více než dva miliony kusů jich uhynuly. *Společnost přátel Mongolska* a sdružení *Nomád* proto požádaly Ministerstvo vnitra ČR o povolení sbírky za účelem shromáždění finančních prostředků na pomoc obyvatelům Mongolska. V rámci sbírky, která bude probíhat až do konce prosince, se již konaly tři benefiční akce: varhaní koncert v chrámu sv. Ludmily, jehož čistý výtěžek zdvojnásobila nadace Divoké husy, komponovaný pořad „Kabaret pro Mongoly“ v Lucerna Music Baru a koncert v pražském Rock Café. Organizátorům humanitární pomoci se také podařilo získat jurtu – tradiční obydlí mongolských

pastevců – která bude během září stát v dolní části Václavského náměstí. Kromě benefičních akcí a darů lze finanční příspěvky shromažďovat rovněž pomocí sběracích listin. Zájemci o tento způsob pomoci nechtě se laskavě obrátí na níže uvedené organizátory. Kromě toho je možné posílat finanční příspěvky přímo na účet vedený u České spořitelny: 19-162895320/0800. Vítané jsou i jakékoli návrhy či iniciativy na uspořádání benefičních akcí na nejrůznějších místech České republiky.

Organizátoři: *Věra Bidlová, Bořivojova 98, 130 00 Praha 3, tel. 02/22 71 91 03, Vít Engelthaler, Hlivičká 418, 181 00 Praha 8, tel. domů: 02/855 26 45.*

(vb)



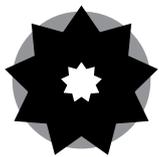
Je Šumava skutečný národní park? Přijďte se přesvědčit! Hnutí DUHA pořádá 26. – 28. 8. 2000 ve spolupráci s *ArGe Waldwildnis* „Pochod pro Národní park Šumava“ s cílem podpořit myšlenku opravdového národního

parku a vystoupit proti snahám o jeho zmenšování a poškozování přírodních hodnot na jeho území. K vidění budou nejkrásnější místa Šumavy a Bavorského lesa, ale i první zóny Národního parku ohrožené kácením stromů, výstavbou lanovek a lyžařských středisek a druhé zóny destruuované velkoplošnou těžbou dřeva. Němečtí kolegové představí různé přístupy k řešení problémů s kůrovcem v České republice a v Německu.

Program a trasa: *Pátek 25. 8.:* Příjezd na veřejné tábořiště v Nové Peci. *Sobota 26. 8.:* V 8.00 zahájení pochodu před hotelem „U jezera“ v Nové Peci – Smrčina – Hraničník – Plechý – Trojmezenský prales – Plešné jezero – kalamitní svážnice – Nové Údolí – tábořiště v Horní Vltavici. *Neděle 27. 8.:* Modrava – Březník – Černá hora – prameny Vltavy – Bučina – tábořiště ve Finsterau. *Pondělí 28. 8.:* Prohlídka Hans-Eisenman Haus, informačního střediska NP Bavorský les – Gfäll – Rachelsee (Roklanské jezero) – Lužný – Finsterau. *S sebou potřebujete:* cestovní pas, jídlo, dobré boty, potřeby pro táboření.

Další informace: *Lesní program Hnutí DUHA, Bratislavská 31, 602 00 Brno, tel.: 05-4521 4431, e-mail: lesy.duha@ecn.cz.*

(igr)

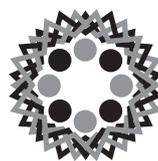


Farmaceutické firmy nutí vědky, aby zatajovaly nepříznivé výsledky mnoha průmyslem financovaných zkoušek léčiv. V květnu to v kritické zprávě, zpracované dr. Thomasem Bodenheimerem

z Lékařské fakulty Kalifornské univerzity, uvedl *New England Journal of Medicine*. Dr. Bodenheimer cituje šest případů, kdy sponzor výzkumu výslednou zprávu zadržel nebo pozměnil její obsah. Jednomu z badatelů, jenž upozoroval nepříznivé reakce na lék, který objevil, se dostalo ujištění, že jeho výzkum příslušný sponzor již nikdy nepodpoří. V úvodníku zmíněného vydání lékařského žurnálu vydavatelé píší: „Problémem dne není, zda lze vědky koupit ve smyslu *quid pro quo*, ale to, že úzká a výnosná spolupráce s podniky z jejich strany

přirozeně vytváří dobrou vůli v naději, že štedrost ze strany podniků potrvá. Tento přístup může jemně ovlivnit vědecké posudky způsobem, který lze jen těžko postřehnout.“ Na to opáčil Jeff Trehwitt z *Organizace Amerických farmaceutických vědků a výrobců*, že „článek i úvodník přehlíží mnohé záruky zabudované do systému, včetně skutečnosti, že *Americký úřad pro léčiva a potraviny* (FDA) posuzuje všechny údaje, z nichž vědky vycházejí. FDA také pečlivě monitoruje dodržování nových pravidel financování výzkumu, která vyšla před rokem a půl, aby se lépe dařilo vyhnout konfliktu zájmů.“ Dva týdny poté, co žurnál vyšel, sepsala Lékařská škola při Harvardské univerzitě návrh na omezení možnosti vědků pracovat pro soukromý průmysl. Její děkan Joseph Martin oznámil, že „naše revize ukázala obrovské množství nejrůznějších konfliktů zájmů“ a volá po celonárodní diskusi o problému.

(kab, podle *Multinational Monitor*, Vol. 21 No 6)



Ohluchlé velryby a delfíni. V neutuchající snaze chránit se před nepřáteli vyvinulo americké námořnictvo novou technologii pro odhalování nepřátelských ponorek. Aktivní odposlouchávací přístroj (LFA) vysílá do vody

nízkofrekvenční zvukové, pravidelně se opakující impulsy o intenzitě až 240 decibelů. Lidská technika dosud tak hlasitě a silně zvuky do vody nikdy nevysílala. Mnoho vědců zabývajících se podmořským životem upozorňuje, že nikdo dostatečně neprozkoumal, jak takový hluk působí na živočichy, kteří jsou závislí na sluchu podobně jako člověk na zrak. Vědecká literatura v posledních dvaceti letech uvádí, že poruchy sluchu u velryb způsobují již zvuky o síle 110 až 120 decibelů. Po letech užívání této technologie námořnictvo svolilo k testování jejích účinků, ale pouze u čtyřech druhů velryb. I dílčí studie, které zkoumaly jen okamžité viditelné reakce na zvuk o hlasitosti 150 decibelů, prokázaly výrazné změny chování. Zpráva uveřejněná na Internetu konstatuje, že čím hlasitější zvuk, tím víc se velryby snaží opustit daný prostor. Jak zní oficiální závěr? „Žádná biologicky významná reakce.“ Na Havaji polovina velryb hrbatých, známých svým zpěvem, dočasně zpívat přestala. Další druhy velryb a delfínů reagovaly například tak, že se přestaly pohybovat v přirozených skupinkách. Vědci zaznamenali ztracená mláďata, dezorientovaná a dehydratovaná jedince bloudící osamoceně mořem. Podobný druh odposlouchávacího zařízení testovalo také NATO u břehů Řecka. Alexandros Frantzis, řecký vědek, označil testy za přímou příčinu smrti dvanácti velryb. Naprostá většina hlasů kritických vůči nízkofrekvenčním odposlouchávacím zařízením přichází od vědců pracujících mimo Spojené státy. Dr. Hal Whitehead z University Dalhousie, specialista na vorvaně, vysvětluje tento fakt tím, že téměř všichni vědci, zabývající se v USA mořskými savci a zároveň akustikou, mají napojení na námořnictvo Spojených států.

(kab, podle *The Ecologist* Vol. 30 No 4, June 2000)

Grafika: Leoš Knotek

Přítomnost

Měsíčník pro politiku a kulturu, příběhy rozhovory, analýzy, komentáře z oblasti politiky, hospodářství, umění, ekologie a vědy. Informuje o celospolečenském dění v České republice i ve světě.

Čtení vychází anglická verze The New Presence.



Najdete nás na webových stránkách:

www.pritomnost.cz

Časopis lze objednat na adrese:

Národní 11, 110 00 Praha 1

tel.: (420-2) 22 07 56 00, fax: (420-2) 22 07 56 05, e-mail: husakova@vydavatelstvijsjz.cz



JINÝ KULTURNÍ
MĚSÍČNÍK

ROZHOVORY, STATI, ESEJE, RECENZE A FEJETONY Z OBLASTI NEKOMERČNÍ A ALTERNATIVNÍ HUDBY, FILMU, DIVADLA, LITERATURY, VÝTVARNÉHO UMĚNÍ, ARCHITEKTURY I EKOLOGIE

SRPNOVÉ VYDÁNÍ KULTURNÍHO MAGAZÍNU UNI PŘINÁŠÍ:

- *Profil irského zpěváka Iarla O'Lionáirda, který bude vystupovat se soborem Afro Celt Sound System na pražském WOMADu*
- Reportáž z Tanz und Folkefestu v německém Rudolstadt
- *Stat' o romských písních*
- Rozhovory s Jakubem Patočkou a Janem Křečkem
- *Pojednání o novém větru, který do antropologie unesl Georges Dumézil*

UNI vydává Unijazz – sdružení pro podporu kulturních aktivit, Jindřišská 5, Praha 1, tel.: 02/26 00 12, fax: 02/26 92 76, e-mail: unijazz@terminal.cz, www.unijazz.cz/uni
Cena 19 Kč, pro předplatitele 13 Kč. Ukázkové číslo zašleme zdarma.

Předplatte si na rok 2000

LITERÁRNÍ NOVINY

Kulturně politický týdeník

Mali autoři:

Tomáš BARTOŠEK • Hana BENDOVÁ • JIŘ BRABEC • Vladav BURIAN • JIŘ ČESLAR
• Karel CUDLÍN • Eliška ČECHOVÁ • Eva ČOBELOVÁ • Jan ČULIK • JIŘ DĚDČEK
• Kateřina DEJALOVÁ • Catherine ÉBERT-ZEMANOVÁ • Jan FOLL • Jarmila
GABRIELOVÁ • Reinhard GORN • Petra HANÁKOVÁ • Ivan HOFFMAN • Hana
HOLONEROVÁ • Josef CHLUCHMA • Adla JANOVSKÁ • JIŘ JANATKA • Jarmila
JOHNOVÁ • Petr JOKŠ • Jana JONÁKOVÁ • Milan JUNGDMANN • Vladimír JUST
• Zeno KAPRÁL • Vladimír KAREK • Ivan KLÍMA • Alexandr KLIMENT • Jana
KLUŠKOVÁ • Emília KOHÁK • Pavel KOHOUT • Radim KOPÁČ • Eva KOTYK • Vě
KREMLÍČKA • Stanislav KRUPAŘ • Vladimír KŘIVÁNEK • Miroslav KUNŠTÁT • Jan
LUBEK • Igor MALJEVSKÝ • Jaroslav MED • Eva MENAŠE • Jan NOVOTNÝ • Jakub
PATOČKA • Petr PAVLOVSKÝ • JIŘ PEHE • JIŘ PEŠÁR • Petr PITHART • Petr
POZPÍCHAL • Alena PROKOPOVÁ • Jan REUŽEK • Bratislav RYCHLÍK • Ján ŠMRANIČ
• Zdeněk ŠLEJKA • Jana ŠOUKUPOVÁ • Michael ŠYKORA • Jan ŠARATA • Jaroslav
ŠARATA • Otašek ŠRÁCHA • Josef ŠKODRECKÝ • Miroslav ŠLACHET • Jovanka
ŠTOLCOVÁ • Ivan ŠTAMPACH • Arnošt ŠTĚPŮRY • Jan ŠTOLBA • Karol THUN • Tomáš
TICHÁK • Filip TOMÁŠ • Jan TRÉPULKA • Jan URBAN • Lubek VACLÍK • Orelaj
VACLÍK • Jarmila VACKOVÁ • Michaela VALENTOVÁ • František VALDUCH • Nina
VANKLÍL • Lubek VEJELÝ • Petr VOZÁK • Aneta ZEMAN • Alena ZEMANČKOVÁ

Předplatitelé:

Na pol roků 370 Kč
Na rok 690 Kč

Zajímá vás:

SEMO Předplatna, spol. s r. o., Antala Staška 89
140 00 Praha 4, tel. 02-01 00 00 PS, 01 00 02 72

Předplatitelé pro Slovensko:

ABOPRESS, spol. s r. o., Federačná 27, PRAŠKOV 192, 830 00 Bratislava,
tel. 004217-52 44 40 79 (00) fax: tel. 004217-52 44 40 01, e-mail: abopress@magpr.sk

Pro předplatitele do jiných států kontaktujte:

Společnost pro literární noviny, Smetanova náplav 10,
110 00 Praha 1, tel./fax 02-22 22 14 52, e-mail: litnov@comp.cz

ZA PRÁVO

BÝT ILEGÁLNÍ

Loesje

P. O. BOX 1045
6801BA ARNHEM
THE NETHERLANDS

Odesílatel:
Hnutí DUHA
Bratislavská 31
602 00 Brno
tel.: (05) 45 21 44 31

Placeno převodem z účtu
NOVINOVÁ ZÁSILKA

